

Hak-al

- ***Vleermuizen
in de winter***
- ***Recordjaar voor
lepelaars***
- ***Siberische boompieper***
- ***Waarnemingen
Hemelvaartskamp***

Het Oortdeel

Louis van Oort
Lvanoort@planet.nl

Rust

“Natuur is voor tevreden en of legen”, dichtte J.C. Bloem drie-kwart eeuw geleden tamelijk misprijzend. Dat zal ongetwijfeld in veel gevallen zo zijn. Persoonlijk ben ik bijvoorbeeld best vaak tevreden, en jawel: ik hou van de natuur. Leeg ben ik ook wel eens, maar niet op de manier die Bloem beoelde.

Een wat breder gedeelde opvatting over natuurliefhebbers is dat het rustzoekers zijn. Zulke lieden zouden het liefst met niet meer dan een eenpersoonstentje en een eenpittertje in eenzaamheid rond-dolen over zich oneindig uitstrekkende, volstrekt verlaten hoogvlaktes in de Himalaya, de waanzinnig weidse steppen van Mongolië of de spectaculaire steenwoestijnen van Noord-Afrika. Ik snap dat beeld wel hoor. Als ik lekker in een bos loop op zoek naar kuifmezen en appelvinken vind ik het ook altijd rete-irritant als de rust wordt verstoord door menselijke aanwezigheid. Doorgaans in de vorm van honden- dan wel mountainbikebezitters. In die zin is de natuurliefhebber in mij ook zeker een rustzoeker.

Toch heb ik veel van mijn mooiste natuurmomenten niet in stilte beleefd, niet in volledige rust en niet alleen. Het liefst ga ik namelijk op pad met vrienden met dezelfde passie. Dan gaat natuurbeleving namelijk hand in hand met sociale interactie van het prettigste soort: tussen en vaak ook tijdens de magische natuurmomenten die je samen beleeft, voer je vrijwel continu gesprekken. Die gaan over de soort die je net zag of hoopt te

gaan zien, over perikelen op het werk, de politiek, en – als je eraan denkt omdat je anders 's avonds thuis op je kop krijgt dat je daar niet naar gevraagd hebt – over de kinderen... eigenlijk alles kan de revue passeren, ook zeer persoonlijke zaken. Die gesprekken worden gelardeerd met talloze grappen. Altijd fijnbesnaarde humor natuurlijk (kuch). Ja er wordt heel wat afgelachen in die natuur.

Het meest sprekende voorbeeld daarvan in ons gebied zijn de trektellingen op telpost de Redichemse Waard. In principe zou tijdens die tellingen een serene rust moest heersen. Het merendeel van de overtrekkende vogels signaleer en determineer je immers op geluid. Maar als er veel vogels langskomen, is het een constant roepen richting notulist (“33 vink en twee kepen west. Oh en een grote zillie TP”), terwijl in de stille momenten gesprekken ontstaan waarbij iedere derde zin – ongelogen! – een grap in zich herbergt.

Zeker als het langere tijd stil is, daalt het niveau tot onder het nog steeds dramatisch lage peil van de Lek, waarbij vrijwel wekelijks de Seth Gaaijkema-bokaal wordt uitgereikt voor de slechtste (en daardoor beste) woordgrap. Homerisch gebulder schalt dan over het water; ternauwernood gedempt door de bosschages aan de overkant in de Heul, maar regelmatig opgepikt door passerende kajak- en kanofanaten.

Zij zochten waarschijnlijk rust, maar in dat deel van de Culemborgse natuur is de rust op die momenten ver te zoeken. 🐦

In dit nummer

2	Het Oordeel: Rust		
4	Van het bestuur: Nog meer bekendheid		
5	Lepelaars		
	2018, een recordjaar voor lepelaars tussen Lek en Linge		
9	Genieten van lepelaargedrag		
12	Kortstondige voedselbonanza's, een boeiend fenomeen		
	Over de interactie tussen kokmeeuwen, lepelaars en ... garnalen		
14	Siberische boompieper langs trektelpost Culemborg		
16	Goed nieuws in het jaar van de huiswaluw		
17	Hemelvaartskamp 2018		
	Dalsen 10 – 13 mei 2018		
21	Een impressie		
22	Libellen		
24	Amfibieën		
			<i>vervolg Hemelvaartskamp 2018</i>
25	Aantekeningen bij de lijst van waargenomen planten		
26	Lijst van waargenomen planten en dieren		
28	Korte impressie van vogelwaarnemingen		
30	Focus op... de huisvesting van de NVWC		
32	Vleermuizen in het werkgebied van de NVWC		
	deel 4 winter		
34	Jeugdactiviteiten - jagen op sprinkhanen		
35	Jeugdactiviteiten - spinnenwebben		
36	Waar komt die naam vandaan? Voor de liefhebbers van Asterix en Obelix: de morinelplevier		
38	Winnende foto's <i>Natuur in de buurt</i> naar Kulenburg		
39	Colofon		
40	Agenda NVWC		

Van het bestuur: *Nog meer bekendheid*

door Kars Veling

We zijn een gewortelde club in Culemborg en veel mensen kennen en waarderen de NVWC. Maar ik ben echt benieuwd hoeveel van de meer dan 28.000 inwoners ons nog niet kennen en dat konden er best wel eens veel zijn.

Tijdens de Open dag van de Hulpdiensten, die in het Veerweggebied werd gehouden en waar een paar duizend mensen rondliepen, hebben we ook als Natuur- en Vogelwacht een kraam gehad en hebben we met veel mensen gesproken. Toen viel op dat zelfs echt groene mensen, inwoners van Culemborg, nog nooit van ons gehoord hadden. Dat is geen ramp, maar het is wel jammer voor die mensen en voor onze club!

Daarom is een van de speerpunten voor nu en de komende tijd om die naamsbekendheid te vergroten. Dat kan door jullie, alle leden, die in hun eigen omgeving bij burens en kennissen de NVWC onder de aandacht kunnen brengen. Vraag ze eens mee naar een excursie of lezing en laat ze je Hak-al lezen (als je hem zelf helemaal uit hebt natuurlijk).

Een laagdrempelige manier om mensen te binden is door ze zich in te laten schrijven voor de Tsjiepl, onze onvolprezen maandelijks nieuwsbrief vol met activiteiten en nieuwtjes over de natuur in onze omgeving en alles wat daarin te beleven is. Dan zijn ze niet direct lid, maar ze blijven wel op de hoogte en als ze zien wat we allemaal willen en doen is de drempel om lid te worden vast een stuk lager.

Ook de samenwerking met de bibliotheek, de Roos van Culemborg en de Fransche School zorgt ervoor dat we met 'nieuwe' mensen in aanraking komen. Begin november was er een uitverkochte Fransche School toen daar de film 'WAD, overleven op de grens van water en land' werd vertoond. Er is zelfs een extra matineevoorstelling gekomen omdat veel belangstellenden moesten worden teleurgesteld. Deze filmvertoning was een samenwerking van de Fransche School met de NVWC en deze wordt door beide partijen op prijs gesteld. Eerder is al de film 'Wilde stad' vertoond en hoewel niet uitverkocht, ook daar waren lekker veel mensen.

Eind oktober is de landelijke manifestatie 'Nacht van de nacht' gehouden om de mensen attent te maken op de kwaliteit van het donker en om de grootschalige lichtvervuiling aan de orde te stellen. Ook daar waren we aanwezig met een korte lezing over de gevolgen van kunstlicht op nachtvinders en na afloop werd er gestroopt, waarbij we nachtvinders spotten op met stroop ingesmeerde bomen. Ook hier enthousiaste reacties, van leden, maar ook veel niet-leden.

Heeft u ook ideeën hoe we nieuwe mensen kunnen bereiken? Stuur dan even een mailtje naar bestuur@nvwc.nl, dan kunnen we kijken of we daar de komende tijd mee aan de slag kunnen, want hoe meer zielen, hoe meer vreugd! 🐦

*Open Dag Hulpdiensten
Grote foto Theo van Haarlem, inzet Kars Veling*

2018, een recordjaar voor lepelaars tussen Lek en Linge

De aantalsontwikkeling van 1975 tot 1 oktober 2018

Everdingerwaard, 27 aug 2018.

Tekst en fotografie: Jouke Altenburg

In de nazomer van 2018 gebruikten tientallen lepelaars de Everdingerwaard als rustplaats. Dat is de laatste tien jaar niet ongebruikelijk, maar het maximum aantal van 164 exemplaren op 12 augustus 2018 was dat wel. De langdurig aanwezige grote groep lepelaars haalde de krant. Vele geïnteresseerden kwamen speciaal even langs om van hun aanwezigheid te genieten. Een mooie aanleiding om de regionale aanwezigheid van de soort sinds 1975 te reconstrueren: wanneer zagen de waarnemers, waar, hoeveel lepelaars en hoe lang bleven ze (de lepelaars welteverstaan)?

Dit artikel zet de aantalsontwikkeling vervolgens in regionaal en landelijk perspectief en verkent tot slot de herkomst van de lepelaars aan de hand van de in 2018 afgelezen kleureringen.

Deze reconstructie is gebaseerd op het (gedigitaliseerde) NVWC-archief in nwc.waarneming.nl en enkele eigen data. Na verwijdering van 223 waarnemingen van overvliegende/ trekkende lepelaars resteerden voor de periode 1-1-1975 tot 1-10-2018 in totaal 2.499 records tussen de Lek, Diefdijk, Linge en Amersfoort-coördinaatlijn 152 (globaal de lijn Buren – Rivierkruising). Bij de start van de samenwerking tussen de NVWC en Waarneming.NL (2009) is de Everdingerwaard door de laatstgenoemde organisatie 'toegevoegd' aan bovengenoemde begrenzing, al hoort deze uiterwaard eigenlijk bij het werkgebied van de VWG Vijfheerenlanden.

Op basis van de dataset zijn met Excel-draaitabellen de jaar- en weekmaxima bepaald. Ik ga ervanuit dat dit een representatief beeld geeft omdat vrijwel elke actieve vogelaar grotere groepen lepelaars in het binnenland zal registreren op Waarneming.nl.

Voorkomen in de tijd

Vóór de eeuwwisseling kwamen lepelaars nauwelijks in het werkgebied voor (figuur 1). De eerste waarneming na het oprichtingsjaar van de NVWC (1975) is gedaan op 27 augustus 1980 en kwam op naam van Leo van der Kooij, Tom Kompier en P. v.d. Ree. Volgens het waarnemingskaartje had het dier aan beide poten een gele ring, maar verdere details ontbreken. Vervolgens was het wachten tot 1994: op 1 resp. 5 mei lazen Arjan Brenkman resp. Wilco Stoopendaal het gekleurde exemplaar Y[c7]/GW af in de Steenwaard. Daar bleef het niet bij: op 12 juni van dat jaar zag Henk Vennix een lepelaar bij de plasjes Pont Beusichem (noordzijde). In 1997 werd op 4 mei 1 ex. in de Steenwaard gezien door Ruud Post en Jouke Altenburg. In 1998 zagen Paul van Veen en Ellen Geleedst een exemplaar bij de plasjes pont Beusichem. Samenvattend: voor de eeuwwisseling was een waarneming van een lepelaar 'aan de grond' een buitenkansje tussen Lek en Linge.

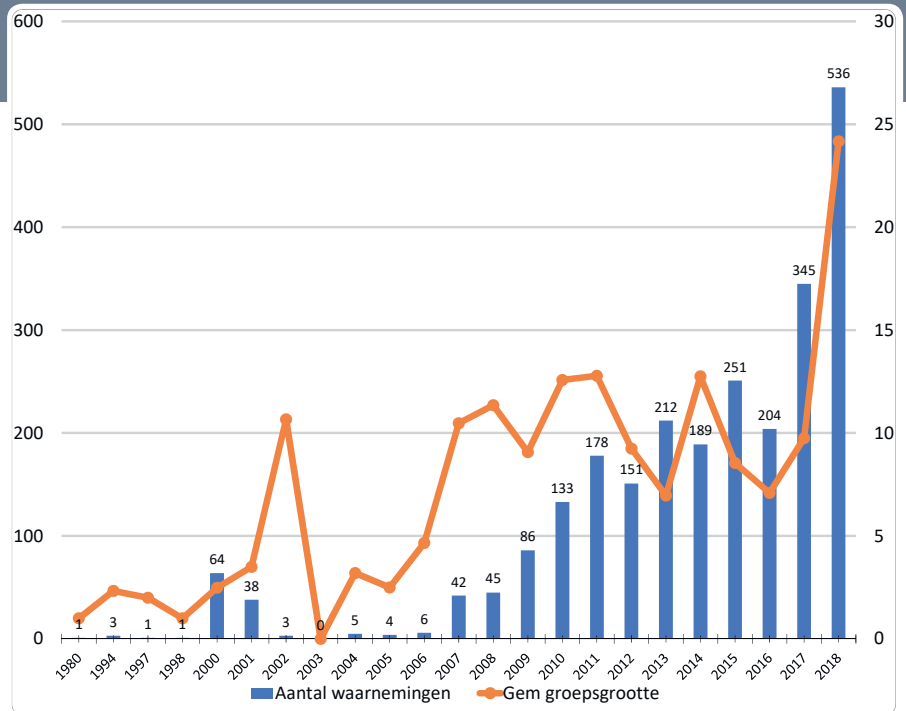
Rond de eeuwwisseling is sprake van een eerste piek in het aantal waarnemingen: 64 records in het jaar 2000 (figuur 1). Ook het gemiddelde aantal exemplaren per waarneming neemt toe: in 2002 zelfs 11 (maar de N=3). De waarnemingen betreffen geen enkelingen meer. In 2003 worden er echter geen waarnemingen gedaan. Vanaf 2004 gaat het weer zoetjes bergopwaarts om vanaf 2007 sterk te stijgen met wederom een 'sprong voorwaarts' in 2017 en 2018.

Maximale groepsgrootte en verblijfsduur

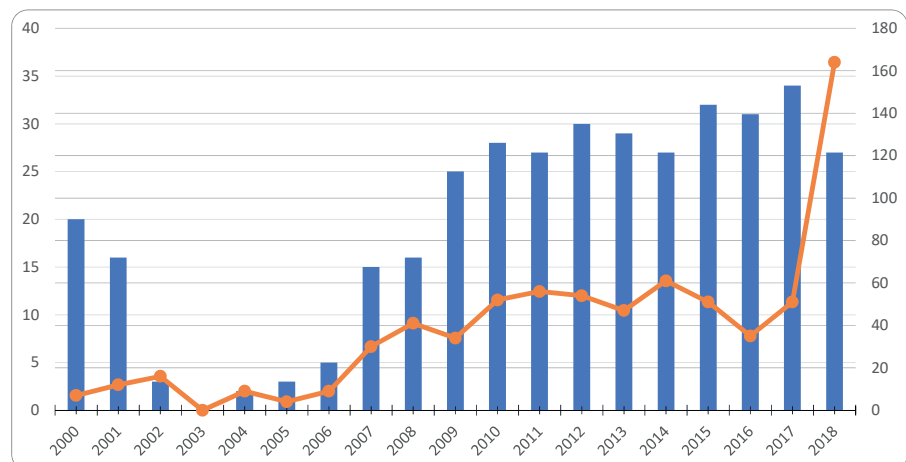
Met uitzondering van de waarneming van 5 mei 1994 (Wilco Stoopendaal, 5 ex.) betroffen de waarnemingen vóór de eeuwwisseling individuele exemplaren of een tweetal. Dat veranderde daarna (figuur 2): Arjan Brenkman zag op 12 augustus 2002 zestien exemplaren in de Baarsemwaard. Vanaf 2007 t/m 2017 lag de bandbreedte van de maximale groepsgrootte tussen 25 en 60 exemplaren. In 2018 werd dat ruimschoots overtroffen door een dagmaximum van 164 stuks op, hoe toevallig, 12 augustus.

De verblijfsduur in weken nam ook sterk toe met de toegenomen maximale aantallen. Heden ten dage kunnen lepelaars van het voorjaar tot in de herfst in het NVWC-werkgebied worden gezien.

Het is interessant om in te zoomen op week-niveau en te kijken of door de jaren heen een patroon te herkennen valt (figuur 3). Het jaarlijks verloop is heel constant: de toename en afname geschiedt in dezelfde weken. Vanaf week 26 loopt het weekmaximum op met de hoogste groepsmaxima tussen week 29 (tweede helft juli) en week 34 (eind augustus). Het jaar 2018 springt er duidelijk uit met zijn grote witte ruimte als gevolg van de hogere

Figuur 1: Ontwikkeling van het aantal waarnemingen (linker-as, staafgrafiek met aantalsvermelding) en de gemiddelde groepsgrootte (rechter-as, lijngrafiek) van 1975 tot 1-10-2018. Ter wille van de leesbaarheid zijn jaren zonder waarnemingen niet weergegeven, met uitzondering van 2003. Bron: nwc.waarneming.nl

Figuur 2: Presentie in weken (linker-as, staafgrafiek) afgezet tegen maximale groepsgrootte per jaar tussen 1-1-2000 en 1-10-2018 (rechter-as, lijngrafiek) (bron: nwc.waarneming.nl). N.B. De data van 2018 beslaan geen volledig kalenderjaar, wat de waarde van het aantal waarnemingsweken voor dat jaar negatief heeft beïnvloed.

weekmaxima, maar houdt dezelfde timing aan. Vanaf week 36 (begin september) worden de weekmaxima snel lager. Na week 40 (begin oktober) zijn jaarlijks nog maar enkele of geen lepelaars meer aanwezig.

'Beste' gebieden

Was in de eerste jaren van de 21ste eeuw vooral de Steenwaard het gebied met de grootste trefkans, vanaf 2007 spant de Everdingerwaard de kroon. Uit dit gebied zijn in totaal 1.477 waarnemingen bekend. De Steenwaard blijft echter ook na 2007 een goede tweede. De strangen van de Baarsemwaard, Goilberdingerwaard, Beusichemse waard en Bosscherwaarden (Wijk bij Duurstede) langs de Lek blijken beduidend minder populair. Binnendijks zijn lepelaars naar verhouding erg weinig waargenomen. Bij de Linge daarentegen stijgen de waarnemingskanssen weer wat. Het beeld (figuur 4) zal enigszins vertekend

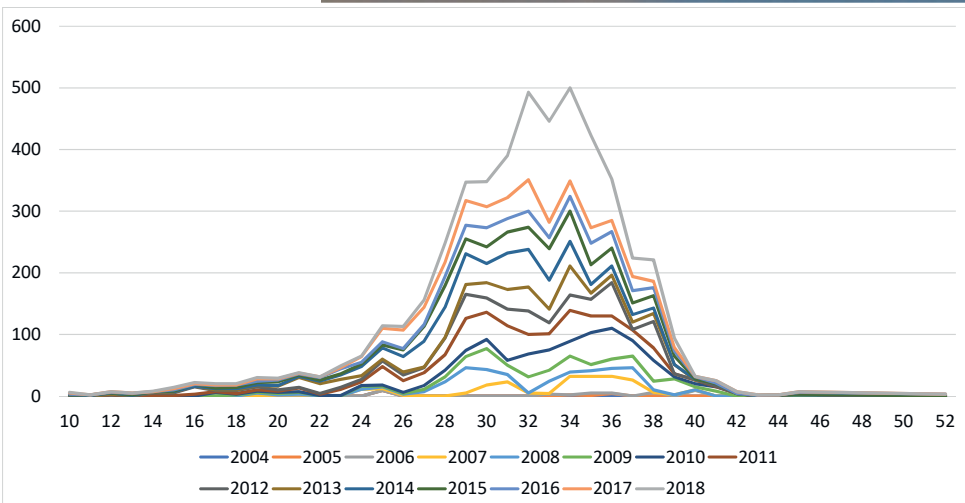
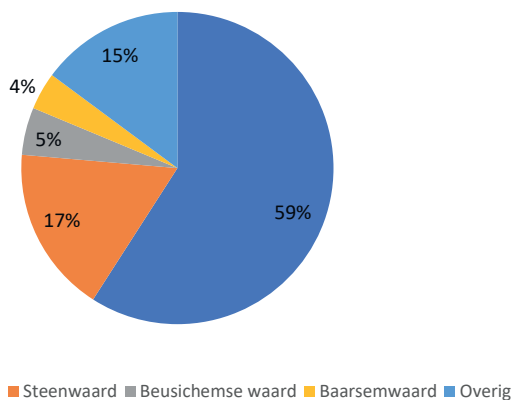
zijn omdat niet overal in gelijke mate wordt gekeken en de Everdingerwaard, waar veel wordt gevogeld, zich sinds 2007 ontwikkeld heeft tot de vaste rustplaats voor lepelaars. Ofwel: er kan (deels) sprake zijn van een waarnemerseffect.

Discussie

Eerst wordt ingegaan op drie factoren die een rol gespeeld kunnen hebben bij de toegenomen aantallen en presentie tussen Lek en Linge. Achtereenvolgens zijn dat foerageer-habitat, de ontwikkeling van nabijgelegen broedkolonies en de landelijke populatie-ontwikkeling. Vervolgens gaat de discussie in op het fenomeen dat de aanwezigheidspiek in de nazomer verder kan verklaren: de dispersie na het broedseizoen. Tot besluit volgt een verkenning van de herkomstgebieden van de lepelaars, op basis van aflezingen van gekleurde exemplaren in 2018.

Figuur 4: Verdeling van de waarnemingen tussen 1-1-1975 en 1-10-2018 (N=2499) over de belangrijkste waarnemingslocaties. Bron: nwc.waarneming.nl

Figuur 3: Cumulatieve weergave van maximale groeps grootte per week per jaar voor de periode 1-1-2004 tot 1-10-2018.

Bron: www.nwc.waarneming.nl

Foerageerhabitat

In het kader van Ruimte voor de Rivier werden rond de eeuwwisseling (start herinrichting Steenwaard) tot en met 2006 (afronding herinrichting Everdingerwaard) van Beusichem tot en met Everdinger grote oppervlakten ondiep water aangelegd met flauwe oevers. Goed voor onze waterveiligheid, maar ook ideaal opgroei gebied voor vis, amfibieën en macrofauna (waterbeestjes). Er kwam dus veel meer foerageergebied voor lepelaars beschikbaar. De Steenwaard was aanvankelijk de rustplek; na de herinrichting werd de Everdingerwaard voor de soort de favoriete locatie om de dag door te brengen. Van daaruit verspreiden ze zich tegen de avond, vaak groepsgewijs, om te gaan foerageren. Als tastjager kunnen lepelaars dat prima met (heel) weinig licht.

Nabijgelegen kolonies

De toename van het aantal waarnemingen in het werkgebied vanaf 2004 (figuur 1) valt samen met de eerste geslaagde broedpoging in het ca. 20 km stroomopwaarts gelegen natuurgebied 'de Blauwe Kamer' (Feijen 2011). In 2007 neemt het aantal waarnemingen en de gemiddelde groeps grootte scherp toe (figuur 1), evenals de maximale groeps grootte (figuur 2). In dat jaar nam het aantal broedparen in de Blauwe Kamer toe naar 17 (Feijen 2011). Volgens de atlaskaart met de aantalschattingen voor de meest recente atlasperiode (2013-2015) heeft de koloniegrootte in 'de Blauwe Kamer' zich gestabiliseerd op ca. 26-50 broedparen (www.vogelatlas.nl).

Maar 'de Blauwe Kamer' is niet de enige kolonie op een redelijke vliegafstand. Tijdens het laatste atlasonderzoek zijn langs het Hollands Diep een atlasblok met 51-100 en een blok met 101-250 paren vastgesteld. Op de iets

Vanaf half juli tot begin september kunnen overdag flinke aantallen lepelaars in de Everdingerwaard worden gezien. In de avondschemering vliegen ze uit om te gaan foerageren (14 juli 2017). N.B. Zoek de grote zilverreiger.

westelijker gelegen Ventjagersplaat kwamen 51-100 paren tot broeden. Datzelfde gold voor drie atlasblokken in het plasseengebied op de samenvallende grenzen van Utrecht, Zuid- en Noord-Holland. (www.vogelatlas.nl).

Landelijke broedvogelontwikkeling

De toegenomen aantallen tussen Lek en Linge kunnen niet los gezien worden van de meer dan vertienvoudiging (!) van de Nederlandse lepelaarpopulatie in de afgelopen vijftig jaar. Van drie kolonies met iets meer dan 200 paren in de jaren '70, 27 kolonies met ca. 1500 broedparen rond de eeuwwisseling tot meer dan 40 kolonies met in totaal 2.530 à 3.050 paren tijdens de atlastelperiode 2013-2015 (de Goeij 2018). Opvallend is dat het gebied tussen Lek en Linge tot aan de eeuwwisseling in de nazomer nauwelijks werd benut, ondanks het sterk toegenomen landelijke aantal broedparen. Dit is een indicatie dat de herinrichting van de uiterwaarden een factor van belang is geweest voor de toegenomen aanwezigheid in het werkgebied.

Waarom zien we vooral in de nazomer lepelaars in de regio?

Lepelaars broeden doorgaans in kolonies, vaak in aanwezigheid van reigers, meeuwen of aalscholvers. De Waddenzee en de Delta herbergen de meeste paren (de Goeij 2018).

Na afloop van het broedseizoen verspreiden de broedvogels zich, met hun jongen, over de wijde omgeving: de post-nuptiale dispersie. Zo verminderen lepelaars de dagelijkse concurrentie om eten, dat onder meer uit visjes zoals stekelbaarsjes en grondels, garnalen en aquatische insecten bestaat (Cramp 1977). De voedselbehoefte is immers groot in deze periode. De populatieomvang is dan maximaal (ouders + jongen) en er moeten reserves worden opgebouwd voor de trek. De meeste Nederlandse lepelaars overwinteren langs de zuidelijke kusten van Frankrijk, het Iberisch Schiereiland, Mauritanië en Senegal (Lok 2013). Afhankelijk van de overwinteringslocatie is dit zo'n 1.000 tot 5.000 km vliegen (enkele reis).

Hypothese voor de hoge aantallen in 2018

Door de langdurig droge en warme zomer van 2018 was de rivierwaterstand in de Lek extreem laag. Daardoor was de lengte aan stukken met ondiep water sterk vergroot. Wellicht kon onze regio daardoor meer lepelaars van voedsel voorzien?

Waar komen de lepelaars vandaan?

De zeven in 2018 afgelezen gekleurringde lepelaars geven een indicatie over de herkomstgebieden (tabel 1). Het is goed om je te realiseren dat er niet in elke kolonie wordt ge(kleur)ringd. De gekleurringde lepelaars blijken afkomstig uit diverse kolonies, zowel ten noorden als (zuid-)westen van de Betuwe. Het indicatieve overzicht illustreert ook dat de dispersie na het broedseizoen tegenovergesteld aan de herfsttrekrichting plaats kan vinden, getuige de aflezing van de in België geringde vogel (Tabel 1).

Kleurring combinatie	Geringd in (als pul)	Ringlocatie
NNfR/aGG	2018	Beveren (België)
aPR/PNfP	2018	Neeltje Jans (ZL)
aGN/YNfN	2018	Onderdijk (N-H)
RGa/RLYf	2012	Ventjagersplaat (ZL)
BaY/YGYf	2014	Ventjagersplaat (ZL)
GNfY/aGN	2017	Ventjagersplaat (ZL)
NfYY/aPR	2016	Vlieland

Tabel 1: Overzicht afgelezen gekleurringde lepelaars (2018) in de Everdingerwaard. Uitleg van de afkortingen: B=Blue, G=Green, L=Lime (lichtgroen), N=Niger (zwart), R=Red, P=Pale (lichtblauw), Y=Yellow, a = metalen ring en de toevoeging 'f' = 'flag'. Let op: kleurringen kunnen in de loop van de jaren van tint veranderen, o.a. onder invloed van UV-licht of aanslag.

Conclusies

Brenkman en van Oort (2002) gaven de lepelaar de kwalificatie 'jaarlijkse zomergast en doortrekker in vrij klein aantal' (6-25 ex.). Deze reconstructie toont aan dat inmiddels de klasse 'vrij groot aantal' (26-125 ex.) van toepassing is. In 2018 is zelfs de kwalificatie 'groot aantal' (126-500 ex.) behaald: van week 32 t/m 35 (globaal de maand augustus) konden meer

dan 140 exemplaren bij elkaar worden gezien; een record. Uitgerekend in de droogste en warmste zomer sinds tijden zagen we de hoogste aantallen. Het wegtrekverloop, dat globaal af te leiden valt uit figuur 3, kende hetzelfde patroon als voorgaande jaren. Dat is logisch voor een lange-afstands-trekker. De gekleurringde vogels indiceren een scala aan herkomstgebieden, zowel ten noorden, westen als zuiden van het werkgebied.

Dankwoord

Paul van Veen zocht in het papieren kaartjesarchief aan-

vullende informatie op over de NVWC-waarnemingen vóór het jaar 2000. Dank aan alle 393 (!) invoerders van lepelaarwaarnemingen in www.nwc.waarneming.nl, met name grootleveranciers (> 25 waarnemingen): Ronald Janssen, Hetty en Johan Janssen, Jeroen Brandjes, P. Solleveld, Jan Buys, Paul van Veen, NVWC-archief, NVW Vijfheerenlanden, Agaath Dankers-Ten Hoeve, Sjerp Weima, Jan

Gekleurringde lepelaars worden langs de hele route afgelezen: aR[JO]/N[JO] in de monding van de Taag (Alcochete / Portugal, 18-2-2017)

Uitleg kleurringstelsysteem

Het huidige kleurringstelsysteem voor lepelaars bestaat uit een gekleurde 'vlag', 4 kleurringen en een metalen ring. De ringen worden verdeeld over beide poten: aan elke poot 3 elementen. De codering komt als volgt tot stand: linker poot / rechter poot (vanuit de vogel gezien) en van boven naar beneden. De letters voor de code worden ontleend aan de Engelse beginletters voor de kleuren (uitzondering N= zwart). De metalen ring (a) maakt bij lepelaars deel uit van de combinatie: dit vergroot het aantal opties. Een ringcombinatie wordt maar éénmaal uitgegeven: elke gekleurringde vogel is daarmee op afstand als individu te herkennen. Met een telescoop kun je - onder goede omstandigheden - lepelaars tot zo'n 300 meter afstand aflezen. Maar als je wat geluk hebt omdat de vogel wat dichtbij staat, lukt het soms ook met een verrekijker.

Het voorgaande kleurringstelsysteem bestaat uit 2 pootringen (al dan niet in dezelfde kleur) voorzien van een 2 letter- en/of cijfercombinatie en een metalen ring. Ook met dit systeem is de plek van de metalen ring van belang. De kleur van de inscriptie (wit, geel of zwart) is een belangrijk ondersteunend kenmerk bij het bepalen van de kleur van de oude ringen, die vaak zijn verkleurd.

Langs de hele trekroute houden vrijwilligers en professionals zich bezig met het aflezen van kleurringen. Zo worden (bij leven) gegevens verzameld over aankomst en vertrek, paarband, broedprestaties, trek- en overwinteringsstrategie, overleving et cetera. Het Nederlandse kleurringonderzoek aan lepelaars wordt gecoördineerd door de Landelijke Werkgroep Lepelaar, onder auspiciën van het NIOZ en de Rijksuniversiteit Groningen. Waarnemingen van gekleurringde vogels kunnen eenvoudig worden vastgelegd met de Birdring-APP van NVWC-lid Mario Huizinga.

Zwaaneveld, Tom Zeegers, Bertie van Eldik en Mario Huizinga. De landelijke Werkgroep Lepelaar (contactpersoon Petra de Goeij) wordt bedankt voor de snelle en informatieve terugkoppeling over de waarnemingen van gekleurringde lepelaars.

Bronvermelding

Brenkman A. en L. van Oort (2002). *Themanummer 'Waarnemingen Culemborgse Vogels (1975-juni 2002)'*. Hak-al 28/4, Natuur- en Vogelwacht Culemborg.
Cramp S. (ed.) (1977). *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Oxford University Press, Oxford. Vol 1: Pp. 352-357.
Feijen M. 2011. *Beheerplan Blauwe Kamer, Grebbeberg en Laarsenberg 2011-2021*. Stichting Utrechts Landschap.
de Goeij P. (2018). *Lepelaar Plateale leucorodia* Pp. 174-175 in: *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
Lok T. (2013). *Spoonbills as a model system: a demographic cost-benefit analysis of differential migration*. PhD Thesis, University of Groningen, Groningen, The Netherlands. www.birdring.nl
www.nwc.waarneming.nl
www.sovon.nl/lepelaar
www.werkgroeplepelaar.nl
www.vogelatlas.nl 🦢

Genieten van lepelaargedrag

Tekst en fotografie: Jouke Altenburg

*Volwassen lepelaar in tegenlicht,
Baie de la Somme (Fr.) 23-6-2018.*

In de nazomer van 2018 gebruikten meer dan honderd lepelaars de Everdingerwaard een maand lang als rustplaats. De vogels stonden overdag, vaak op één poot, hun eten te verteren. Vooral de volwassen vogels besteedden ook de nodige tijd aan het onderhouden van hun veren. Wanneer je de tijd nam om de groep rustig te observeren, viel wederzijdse verenverzorging te bewonderen. Dat gedrag komt niet veel voor in de vogelwereld. Ook het bedelen en 'hannesen' van jonge vogels was een genot om te zien. Maar hoe onderscheid je de leeftijden eigenlijk met zekerheid? Alle redenen dus om 'de boeken' in te duiken. De recent verschenen uitgave van Ernst Poorter (2018) was daarbij een belangrijke bron.

Jonge lepelaars zijn uiterlijk goed te onderscheiden van de volwassen vogels. Hun snavel is (bruin)grijs-rozig van kleur in plaats van zwart met een gele eindvlek. De beenplaten van zo'n onvolwassen snavel zijn namelijk nog dun, waardoor de bloedvaten er doorheen schijnen (Poorter 2018).

Een tweede kenmerk vormen de punten van de vleugelveren. Bij de jongen zijn die zwart, meestal aan de vleugeluiteinden. Dat kenmerk is niet alleen in vlucht maar ook aan de grond vaak te zien. Deze zwarte punten verdwijnen echter geleidelijk (bij elke jaarlijkse ruibeurt) naarmate de vogels ouder worden (Poorter 2018). Ook oudere vogels

kunnen dus donkere (lees grijze) punten aan de vleugelveren hebben (zie foto)!

Na afloop van het broedseizoen zijn de veren van de oudervogels groezelig wit van kleur; de jongen hebben nog een helderwit verenpak. Soms zijn bij de oudervogels de restanten van de sierveren op de kop of de gele borstband uit het prachtkleed nog te zien. In vlucht is bij hen doorgaans de eerste rui van de vleugelpennen te zien. Er zijn dus tal van mogelijkheden om in de (na-)zomer de jongen van adulten te onderscheiden.

Drie foeragerende lepelaars: links een adult met zwarte snavel, de kernmerkende gele punt zit onder water. In het midden en rechts een juveniel met een grijs-roze snavel (Everdingerwaard, 4-8-2015).

Ook adulte lepelaars (zwarte snavel met gele punt) kunnen tot hun 5e of 6e kalenderjaar nog donker(grijz)e toppen aan de vleugelpennen hebben (Ouddorp, 14-9-2018, foto Paul van Veen).

Jonge lepelaars zijn in vlucht te herkennen aan de intens zwarte punten aan de vleugelveren (Everdingerwaard, 16-8-2017).

Bedelen

Echt onmiskenbaar zijn de jongen aan hun bedelgedrag. Met hun romp in een horizontale houding lopen ze met op- en neergaande hals en kop achter een van hun ouders (of een willekeurige adult) aan. Onderwijl maken ze een sjirpend geluid, dat op flinke afstand hoorbaar is. Het kwam in augustus 2018 herhaald voor dat een jong pas na minutenlang bedelen zijn of haar snavel in die van een oudervogel mocht steken. Deze braakte daarna voedsel op uit de krop. Maar het kwam ook met regelmaat voor dat de adult consequent wegliep en weigerde te voeren, met het jong almaar 'sjirpend' achter zich aan. Cramp (1977) vermeldt dat de gezinsband tot ongeveer een maand na uitvliegen in stand blijft. In die periode vangen de jongen in toeneemende mate hun eigen voedsel. Maar dat is wel een vaardigheid die ze onder de knie moeten zien te krijgen.

Oefening baart kunst

In augustus 2018 was herhaaldelijk te zien dat een lepeelaarjong minutenlang aan het hannesen was met een tak of een plantenstengel (kattenstaart, riet). Het gebeurde zo vaak dat ik me afvroeg of dit gedrag een functie zou hebben. Het lezen van Poorter (2018) bracht me op een mogelijke verklaring. Hoewel vaak vermeld, is een lepeelaar géén 'voedselzever'. Hun snavel bevat geen zeefapparaat maar wel rijen van zeer gevoelige orgaantjes. Poorter (2018) stelt dat een lepeelaar daarmee al 'roerende' een 3D-onderwater-beeld op kan bouwen waarmee prooien gelokaliseerd kunnen worden.

Is de (glibberige) prooi eenmaal gevangen, dan moet deze naar binnen worden gewerkt. De binnenkant van de lepeelaar snavel heeft hiervoor aangepaste ribbelstructuren, maar het naar binnen werken vergt de nodige handigheid. Een lepeelaar heeft namelijk een lange snavel en geen tong. 'Gegrepen' betekent dus niet automatisch 'gegeven'. Achteraf gezien waren die hannesende jongen dus mogelijk het manipuleren van een prooi aan het oefenen!

Poets jij mij, dan poets ik jou

Allo- en mutual preening

Vogels besteden dagelijks veel tijd aan het verzorgen van hun veren. Het verenpak moet voor een onbekommerde vlucht en een warme, waterdichte 'jas' zorgen. Verwijderen van veer- en huidparasieten is van belang voor de gezondheid. Maar ja, er zijn van die plekken op het lijf waar vogels met hun snavel of poten lastig bij kunnen komen. Welke plekken hangt af van hun lichaamsbouw. Bij 'allopreening' verzorgt (=preening) een vogel de veren van een ander (=allo) exemplaar. Het verschijnsel dat twee vogels elkaar wederzijds verzorgen wordt mutual preening genoemd.

Allopreening komt het meest voor bij soorten die in nauw fysiek contact met elkaar komen (kolonievogels) of waarvan de oudervogels uiterlijk sterk op elkaar lijken en/of bij partners. Het verzorgen van elkaars' veren correleert met de kans dat oudervogels opeenvolgende broedseizoenen bij elkaar blijven. Maar er zijn ook gevallen beschreven waarbij vogels van verschillende soorten elkaar poetsten (wikipedia.org) (Poorter 2018). Experimenteel onderzoek bij duiven toont aan dat allopreening effectiever is in het tegengaan van parasieten dan zelf de veren poetsen (Villa et al. 2016).

Hoe poetsen lepelaars?

Na het broedseizoen gaan de adulten in de rui. Hoofd- en nekveren worden eerst vervangen, gevolgd door de rompveren en de eerste handpennen. Er moet dus extra worden gepoetst: alle nieuwe veren moeten netjes in de plooi worden gebracht en de schilfers van de bloedspoelen, waar de veren zich in hebben ontwikkeld, moeten worden verwijderd. De jongen van dat kalenderjaar ruien nog niet in de nazomer, want zij hebben net een nieuw verenkleed (Cramp 1977). De volgende beschrijving van het poetsen is gebaseerd op eigen observaties en informatie uit Poorter (2018). De vogel staat ontspannen met loshangende vleugels in de poetshouding. De snavel van een lepeelaar heeft een lichte overbeet. Aan het eind van de licht kromgebogen bovensnavel zit een klein 'kammetje'. Telkens wordt de snavel

De middelste en rechtse lepelaar poetsen elkaar wederzijds (mutual preening), terwijl gekleurringde lepelaar YRa/BYfY het eigen verenpak verzorgt (Everdingerwaard, 4-8-2016).

langs de stuitklier gehaald. Met de olie uit die klier worden de veren waterafstotend gemaakt. Alle plekken van het lijf en de veren worden zorgvuldig langsgelopen. Omdat de snaveltip en het kammetje vettig zijn van de olie blijven daar schilfertjes aan kleven. Daarom zie je de lepelaars met regelmaat hun snavel in het water dopen én heen en weer bewegen: zo spoelen ze de schilfers af. Door de kop en de ondersnavel over de stuitklier te halen worden deze vettig. Daarmee worden bijvoorbeeld de rug en nek ingewreven.

Maar ja, die nek- en kopveren, daar kun je als lepelaar met die 20 cm. grote snavel niet bij. En ze hebben ook geen echt geschikte poot of tenen om hun kop mee te poetsen. Dan is het handig om elkaar te poetsen. Het is een bijzonder gezicht om lepelaars met die toch wel forse snavel heel voorzichtig de kop of de nek van een soortgenoot te zien verzorgen. Ook rondom de ogen wordt alles heel precies besnaveld. Lepelaars verzorgen elkaar ook gelijktijdig (zie foto). Een lepelaar die met laag gehouden kop op een ander toeloopt nodigt uit om wederzijds te poetsen. De coördinatie van dat poetsen is natuurlijk nog wel een punt. Kan de ene lepelaar de andere 'sturen' waar het meest moet worden gekriebeld?

Wat een boek!

Het recent verschenen 'Lepelaargewoonten – lepelaargenoten' van ecooloog en natuurbeschermer Ernst Poorter is een beste 'pil' (313p.). Als ik eerlijk ben, is het naar mijn smaak 'wat bloemrijk' geschreven. De stijl doet denken aan J.P. Thijssen. Anderzijds zorgt dit taalgebruik ervoor dat de wetenschappelijke kennis, die aan het boek ten grondslag ligt, begrijpelijk blijft. De uitgave beschrijft alle facetten van het lepelaar-leven: van de West-Europese broedgebieden tot West-Afrika, van de aantalsontwikkeling in de afgelopen halve eeuw tot anatomische en gedragsbeschrijvingen. Dit alles doorspekt met eigen ervaringen van de auteur. Je voelt zijn betrokkenheid bij het onderwerp, wat hij ervoor heeft gedaan én hoe hij ervoor heeft afgezien. In één woord: inspirerend!

Het boek is voorzien van een flink katern met illustratieve foto's en afbeeldingen. De kleurbalans van de oudere foto's (vermoedelijk gescande dia's) is, heel begrijpelijk, niet altijd optimaal. Maar daar staan topfoto's tegenover, zoals een adembenemende luchtfoto van een enorme vlucht lepelaars boven een Afrikaans waddengebied. De uitgebreide inhoudsopgave maakt grasduinend lezen mogelijk. Als lezer kun je – net als een lepelaar – actief op zoek naar wat van je gading is. De grote hoeveelheid bijeengebrachte, goed geordende en geannoteerde kennis en boeiende details maken deze uitgave wat mij betreft een aanwinst voor de boekenkast van elke natuurliefhebber die meer wil weten over deze iconische vogelsoort. Hoewel de schrijver met het tweede deel van de titel ('lepelaargenoten') blijkens zijn voorwoord wat anders bedoelt, is deze woordsamenstelling voor mij RAAK: van zo'n lepelaarboek kun je blijven genieten. De uitgave is een levenswerk, waarvoor groot respect past. Aanbevolen!

Dankwoord

Paul van Veen wordt bedankt voor het ter beschikking stellen van zijn foto van de volwassen lepelaar met donkere vleugelveerpunten.

Bronvermelding

Cramp S. (ed.) (1977). *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Oxford University Press, Oxford. Vol 1: Pp. 352-357.
Poorter E. (2018). *Lepelaargewoonten – lepelaargenoten*. ISBN: 9789082828603 (hardcover). Uitgeverij Op de Wierde, Groningen.
Villa, Scott & Goodman, Graham & Ruff, James & Clayton, Dale. (2016). *Does allopreening control avian ectoparasites?*
Biology Letters. 12. 20160362. 10.1098/rsbl.2016.0362.
<https://vroegevogels.bnnvara.nl/nieuws/lepelaargewoonten>
(21 september 2018)
www.werkgroeplepelaar.nl
[www.en.wikipedia.org/wiki/Preening_\(bird\)](http://www.en.wikipedia.org/wiki/Preening_(bird))
(met uitgebreide annotatie) 🦢

Kortstondige voedselbonanza's, een boeiend fenomeen

Over de interactie tussen kokmeeuwen, lepelaars en ... garnalen

Tekst en foto's: Jouke Altenburg

Groepsgewijs foeragerende kokmeeuwen en lepelaars bij opkomend tij in de ochtendschemering (Terschelling, 14-9-2018)

U kent het verschijnsel vast uit eigen ervaring: wanneer er plotseling een voedselbron beschikbaar komt, weten allerlei vogelsoorten daar vliegensvlug op in te springen. Denk aan de eenden die in het plantsoen op gevoerd brood afkomen, zilver- en mantelmeeuwen achter een vissersboot, kokmeeuwen die achter een mest-injecteur de wormen uit raaigrasland peuren of ooievaars die op een pas gemaaid weiland rondstappen om te zien of er nog (gesneuvelde) amfibieën, weidevogelkuikens, haasjes of muizen te scoren zijn. In de week van 18 september jl. berichtten diverse dagbladen dat 2018 door het langdurig warme zomerweer een zeer goed garnalenjaar was. Dat bericht bleek nauw aan te sluiten bij twee veldbelevissen, een week tevoren. Dit artikelje beschrijft die belevissen en de daaruit voortvloeiende zoektocht.

Wanneer ik op een van de Waddeneilanden vertoef, ga ik het liefst enkele uren voor hoog water naar een kwelder, die met hoog water net niet onderloopt. Lekker rustig met je kont op het dijktafblad (of op een krukje, de jaren beginnen toch te tellen) uren turen. Het is me vooral te doen om de 'binnen lopende' steltlopers, die met elkaar gaan wachten tot het wad weer beschikbaar komt om te foerageren. Dat overtij van duizenden vogels is een prachtig schouwspel en een ideale gelegenheid om gekleurde exemplaren op te sporen. Maar op 10 en 14 september 2018 leverde het uren turen ook de nodige verwondering op: maakte ik op de kwelder van Striep (Terschelling) tweemaal een 'voedselbonanza moment' mee? In beide gevallen was het opkomend tij onder schemerige omstandigheden. Op een gegeven moment werd mijn aandacht getrokken door

een zich formerende grote groep, krijgende kokmeeuwen. Ze staken zittend op het wateroppervlak hun koppen onder water of doken uit lage vlucht in het water. Daarbij kwamen hun rompen net onder water (zie foto). Ik interpreteerde het gedrag als voedsel zoeken en niet als badden. Er werd namelijk geen aandacht aan het verenkleed besteed.

De kokmeeuwen zaten heel geconcentreerd in een strook van naar schatting zo'n 15 bij 100 meter. De vliegende exemplaren konden met de kop in de wind gemakkelijk als een torenvalk 'blijven hangen' en telkens een nieuwe duik nemen. Bij elkaar zullen het gauw meer dan 500 vogels zijn geweest, al heb ik geen poging gedaan om de groep nauwkeurig te schatten.

Toen de groep zich al krijgend formeerde trok dat de aandacht van een aantal lepelaars, die

Kortstondig intensief foeragerende kokmeeuwen en lepelaars in de avondschemering (Terschelling, 10 september 2018)

Jonge lepelaar vangt een garnaal op het wad nabij Kinnum (Terschelling, 10-9-2018)

Foto-impressie van de voedselzoekende mêlee – met opzet met een lange sluitertijd genomen (Terschelling, 14-9-2018)

op enkele honderden meters afstand al op het hoge deel van de kwelder stonden te rusten. Acht stuks kwamen aanvliegen (op 10 sept.) en voegden zich in de mêlee. Het opkomende water stond vanaf het einde van hun tarsus ('de knie' – dit is eigenlijk de enkel) tot de buikveren. Het gedrag van de kokmeeuwen kon eigenlijk alleen maar op voedsel zoeken wijzen. Maar wat ze aten, kon ik niet zien. Gelukkig hadden de lepelaars zich bij de groep gevoegd. Zij maken een duidelijke beweging wanneer ze een prooi hebben gevangen. De snavel komt met een zwiep boven water en wordt schuin omhooggestoken, zodat de prooi soepel het keelgat in kan glijden. Ik heb tweemaal geteld hoeveel slikbewegingen een individuele lepelaar per minuut maakte: 8x resp. 19x. Maar waar foerageerden ze op? Ook door de telescoop was het niet te zien. Na een minuut of tien viel de groep kokmeeuwen uit elkaar en vlogen de lepelaars weer terug naar hun ruststek. Eenmaal thuis lieten de belevenissen me niet los. Ik bekeek de foto's ervan sterk vergroot op de computer: dat gaf geen uitsluitsel over de prooi. In de week erna verscheen een interessant bericht in een aantal dagbladen. Daarin werd gemeld dat de zeer warme zomer de garnalenstand een enorme impuls had gegeven. Zouden de lepelaars en kokmeeuwen garnalen hebben gegeten?

Eerst eens informatie over de ecologie van de garnaal gezocht. Er blijkt een 'kennisdocument garnaal' te bestaan (Wintermans 2014). Garnalen foerageren het liefst in de schemering (OK) en tijdens opkomend tij (OK). De dag brengen ze bij voorkeur ingegraven in

een zandbodem door. In de herfst (OK) is de dichtheid in de Waddenzee ongeveer vijf keer groter dan in de lente. Voorlopige conclusie: de waarnemingsomstandigheden en -timing komen goed overeen met deze beschrijving.

Maar foerageerden die kokmeeuwen en lepelaars daadwerkelijk op garnalen? De ter plekke gemaakte foto's waren daarvoor niet gedetailleerd genoeg gebleken. Maar een fotoserie die ik op 10 september twee uur eerder op het wad bij Kinnum had gemaakt, gaf wel een aanwijzing. Sterk ingezoomd is op twee beelden te zien dat deze, eveneens intensief foeragerende, lepelaars garnalen eten (zie foto). Een garnaal lijkt een prooi van niks, maar als je maar heel veel keren per minuut zo'n prooi van 3 à 4 gram vangt, raakt de maag toch gevuld. Met een niet denkbeeldige dichtheid van 100 garnalen per m² lagen in de foerageerstrook enkele honderden kilo's garnalen 'voor het opvissen'. De lepelaar wordt al enkele decennia intensief door wetenschappers gevolgd. Passen mijn twee observaties bij het lepelaaronderzoek? Ik heb de recente publicatie van Jouta et al. (2018) 'met rode konen' gelezen. De auteurs onderzochten het eten dat de lepelaar jongen krijgen gevoerd en relateerden dat aan het broedsucces en de ontwikkeling van de grootte van de kolonies in de Waddenzee. In tegenstelling tot de werkhypothese bleken lepelaars op de Waddeneilanden hun jongen overwegend (plat-)vis in plaats van de veronderstelde garnalen te voeren. Omdat de (plat-)visstand in de Waddenzee er niet goed voorstaat, vermoeden de auteurs dat dit een

belangrijke regulerende factor is voor het afnemende jongenaantal en de afgevlakte groei van de kolonies.

De beide observaties lijken er echter op te wijzen dat lepelaars in de vroege herfst van 2018 profiteerden van (zeer) hoge dichtheden aan garnalen in de Waddenzee. Zou zich dat ook hebben vertaald in de aantallen en conditie van de lepelaarsjongen, die in 2018 zijn opgegroeid? Het nieuwsbericht van 1 juni 2018 op RTV-Noord over de lepelaarkolonie op Schiermonnikoog toont voor het afgelopen broedseizoen in elk geval een positief beeld, met dezelfde verklaring.

Kortom, mijn belevenissen lijken te passen in de puzzelstukken van de wetenschap. Hoeveel leuker en inspirerender kan vogels kijken zijn?

Bronvermelding

Jouta J., P. de Goeij, T. Lok, E. Velilla, C.J. Camphuysen, M. Leopold, H.W. van der Veer, H. Olff, O. Overdijk, T. Piersma (2018). *Unexpected dietary preferences of Eurasian Spoonbills in the Dutch Wadden Sea: spoonbills mainly feed on small fish not shrimp.*

Journal of Ornithology 159: 839–849.

Wintermans G.J.M. (2014). *Kennisdocument Garnaal. WEB-rapport 14-04 Wintermans Ecologenbureau, Finsterwolde.*

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/09/18/goedkope-garnalen-door-warm-weer-a1616967>

<https://www.rtvnoord.nl/nieuws/194799/>

Het gaat weer beter met de lepelaars op Schiermonnikoog

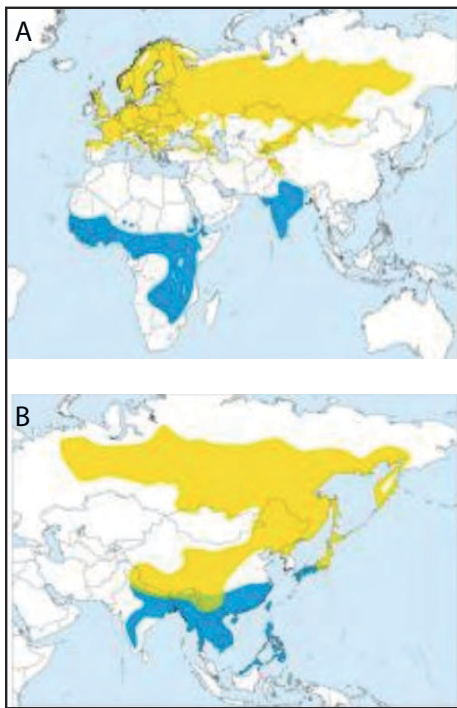
www.werkgroeplepelaar.nl 🐦

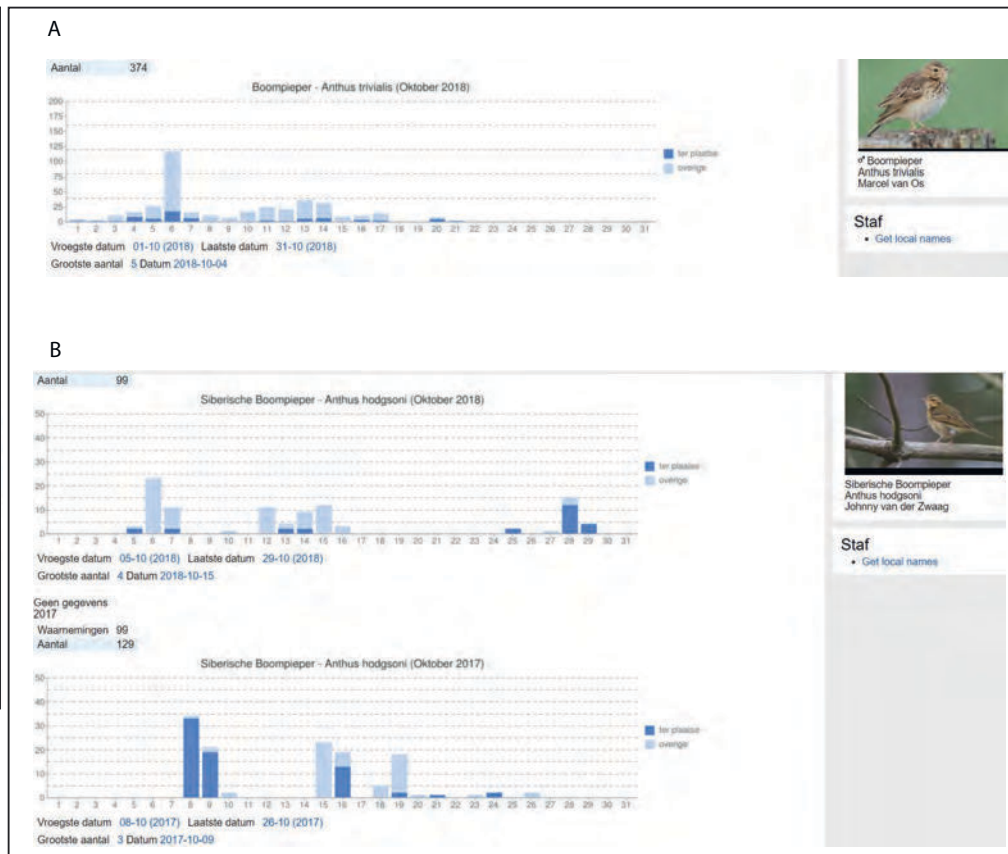

Siberische boompieper langs

door Daniël Beuker en Arjan Brenkman

Figuur 1

Figuur 2

Woensdag 10 oktober zou er een oostnoordoosten wind waaien, wat gunstig is voor de trektelpost Culemborg, een plek aan de Lek ter hoogte van de bocht in de Beusichemse Dijk, vlak bij de Bol. Daarom waren Jandirk Kievit en beide auteurs die ochtend aan het trektellen op de trektelpost Culemborg. Rond half 10 vloog er een pieper over met een eenvoudig herkenbare 'bzzz'-roep die deed denken aan boompieper *Anthus trivialis*, maar het niet helemaal leek te zijn, aldus Arjan Brenkman. Dit signaal was voldoende voor Daniël om nog net een paar foto's van de passerende pieper te maken.

Er ontstond discussie of dit niet in plaats van een boompieper een zeldzame Siberische boompieper *Anthus hodgsoni* kon zijn. Helaas bleek de geluidsopnameapparatuur niet aanwezig, waardoor uitsluitel door middel van analyse van het geluid niet langer tot de mogelijkheden behoorde. Ook van de foto's kon in het veld aanvankelijk weinig chocola worden gemaakt. Boompiepers zijn algemene zomergasten die in april in ons land arriveren (Figuur 1A), en overwegend op zandgronden broeden. Zelfs in Culemborg zijn in vlaktes in populierbossen enkele paartjes te vinden tussen de Regulieren en de Mariënwaerd Drifsteeg. De piek van de

trek in het najaar naar Afrika valt in augustus/september en in oktober worden daarom nog maar kleine aantallen genoteerd. Een boompieper in oktober is dus altijd laat. De Siberische boompieper daarentegen heeft haar verspreidingsgebied veel oostelijker. Een deel overlapt met boompieper, maar Siberische boompieper broedt vaak in hoger gelegen gebieden en heeft een meer bosrijke omgeving nodig. Hij overwintert in Zuidoost-Azië, met kleine aantallen het Midden-Oosten (Figuur 1B).

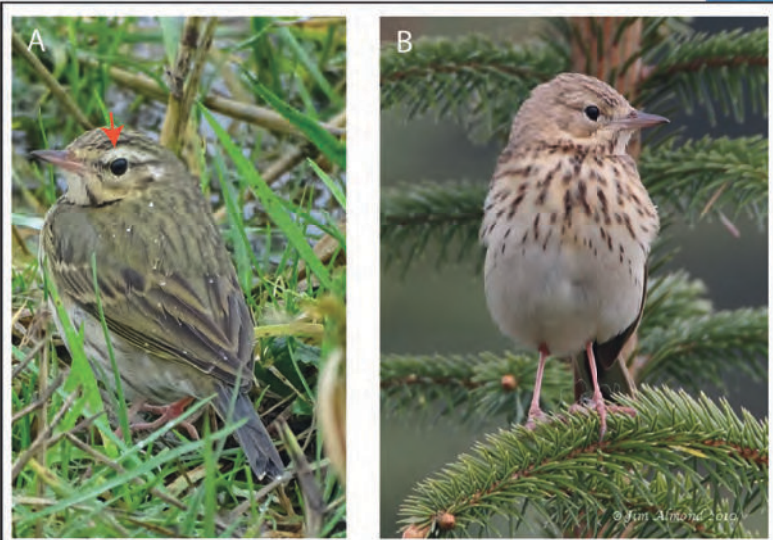
Van superzeldzaam tot jaarlijkse gast

In Nederland is de eerste Siberische boompieper pas in 1987 vastgesteld (www.dutchavifauna.nl). Na jarenlang slechts een enkele waarneming per jaar werden er opvallend genoeg vanaf 2011 aantallen van betekenis gezien waardoor de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) deze soort vanaf 2015 zelfs niet meer wilde beoordelen. Deze overgang van zeer zeldzame dwaalgast tot schaarse najaarssoort is voornamelijk te verklaren door betere beschikbaarheid van goede geluids- en snelle fotografische apparatuur, waardoor elk najaar vanaf begin oktober meerdere vogels over trektelposten onomstotelijk konden worden vastgelegd, soms zelfs meerdere exemplaren per dag per telpost. Uit de database van www.waarneming.nl bleek dat er in oktober 2018 op elke vier boompiepers, een Siberische boompieper werd genoteerd (Figuur 2). Naast de roep, die behalve aan de hand van een sonogram met enige expertise met zekerheid te onderscheiden is, is het onderscheid van beide soorten als je ze goed ziet vrij eenvoudig. In tegenstelling

trektelpost Culemborg

Figuur 3

Figuur 4

tot boompieper, heeft Siberische boompieper een veel olijfgroener verenkleed, met minder streping op de rug. Nog duidelijker is de uitgesproken koptekening, met een opvallend en diagnostische tweekleurige wenkbrauwstreep die voor het oog okergeel is en vanaf het oog witachtig (vergelijk Figuur 3A met 3B). Naast de wenkbrauwstreep hebben de meeste vogels een wit 'oortje' met een donkere vlek en is de wenkbrauwstreep aan de bovenkant met een duidelijke zwarte lijn afgescheiden van de kruintekening, al is deze niet bij elke vogel even duidelijk (vergelijk Figuur 3A met 4). Na enig aandringen stuurde Daniël de foto's een maand later door naar Arjan voor een verdere analyse. In het veld leek op het scherm van het fototoestel immers de kop zichtbaar. Groot was dan ook de verbazing bij Arjan dat de wenkbrauwstreep van de betreffende vogel tweekleurig is (Figuur 5). Een lichteffect kan worden uitgesloten en de foto werd voorgelegd aan onder andere Louis van Oort en Jan van der Laan, de laatste voormalig voorzitter van de landelijke CDNA en expert in het beoordelen van zeldzame soorten. Beide heren zagen de tweekleurige wenkbrauwstreep, waardoor de vermoedens van Arjan en Daniël bevestigd werden dat dit de eerste Siberische boompieper voor Culemborg betrof. Voor Gelderland betreft dit de tweede waarneming na een vogel ter plaatse in december 2017 in Wageningen (Figuur 3A).

Figuur 5

Legenda:

- Figuur 1. Verspreiding van Boompieper (1A) en Siberische Boompieper (1B).
Geel: broedgebied, blauw: overwinteringsgebied.
© Handbook of the Birds of the World.
- Figuur 2. Waarneming van Boompieper en Siberische Boompieper in de maand oktober.
Bron: www.waarneming.nl.
Rode Pijl: tweekleurige wenkbrauwstreep.
- Figuur 3. Siberische Boompieper (A, © E. Ebels 2017) en Boompieper (B, © R. Ahlman, 2010).
- Figuur 4. Siberische boompieper in vlucht, © O van Helwaard, 2018.
- Figuur 5. Siberische Boompieper, 10 oktober 2018, telpost Culemborg, © Daniël Beuker.

Goed nieuws in het jaar van de huiszwaluw!

door Arjan Brenkman, foto Wiegert Steen

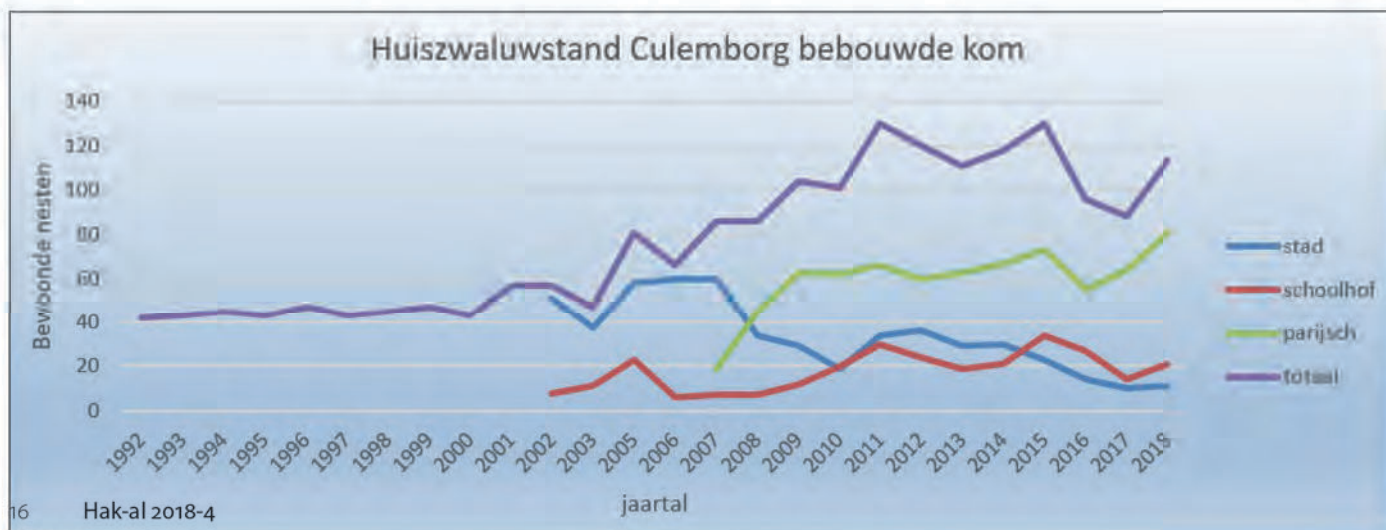
De Huiszwaluw is een kolonievogel die tot niet heel lang geleden algemeen in heel Nederland voorkwam, zo ook in Culemborg. Het gaat helaas niet zo goed met de huiszwaluw aantallen en dat heeft diverse oorzaken, waaronder een sterke achteruitgang van het voornaamste voedsel, insecten. Toch begrijpen we dit nog niet helemaal en wil Vogelbescherming het tij graag keren. Niet voor niets staat de huiszwaluw daarom op de Rode Lijst en is het dit jaar het 'Jaar van de huiszwaluw'.

Al sedert 1992 worden de huiszwaluwnesten in Culemborg jaarlijks geteld, waardoor er een goed beeld is van de aantalsontwikkelingen. De stad Culemborg telt momenteel grofweg drie kolonies: het centrum, de Schoolhof en de wijk Parijsch. In tegenstelling tot het

landelijke beeld groeit het aantal nesten sinds de Goilberdinger- en Baarsemerwaarden zijn gerestaureerd tot een insectenrijke uiterwaard. In 2016 en 2017 raakte Culemborg om onbekende redenen toch weer enkele tientallen nesten kwijt (Figuur).

Het was dan ook spannend wat dit jaar zou worden, maar gelukkig blijkt 2018 een goed jaar met maar liefst 113 nesten. De achteruitgang van de kolonie in het centrum staat stil, de kolonie rond de Schoolhof is weer wat gegroeid en met name in de wijk Parijsch is er weer sprake van forse groei en worden ook de dakoverstekken van de nieuwbouw gevonden.

In 2018 werd er in Culemborg geteld door Gerard Smit (Parijsch) en ondergetekende (Centrum en Schoolhof). Gegevens zijn bij SOVON gearcheveerd. Als u denkt een nog onbekend nest te hebben gezien, geef dit dan alstublieft door via arjanbrenkman@gmail.com.

Hemelvaartskamp

Dalfsen 10-13 mei 2018

door Ruud Post en Yme Jan Bosma
Coördinatoren kampwerkgroep

*De kampgasten arriveren,
foto Ruud Post*

Op democratische wijze hebben de 31 deelnemers gekozen voor de bestemming voor het Hemelvaartskamp 2018. Dit jaar is de keuze gevallen op het Overijsselse Vechtdal. Aansluitend op deze keuze hebben Yme Jan (Bosma) en Ruud (Post) op 25 januari een verkenningronde gedaan met als doel accommodatie voor het kamp te vinden.

De keuze viel op camping Starnbosch in de nabijheid van Dalfsen. Een commerciële camping. Eigenlijk not done in de beleving van de NVWC, maar gelet op de ruimte die wij nodig hebben en het gebied van de keuze lagen de mogelijkheden niet echt voor het oprapen. De reden om voor camping Starnbosch te kiezen waren: een flexibel ingestelde campingeigenaar en een eigen veld waarbij het nog in aanbouw zijnde toiletgebouw dichtbij gelegen is. Daarnaast zijn er accommodaties op het terrein aanwezig voor deelnemers die niet willen kamperen.

Groot dorp

Dalfsen is een dorp (qua inwoners net zo groot als Culemborg) en ligt in het Vechtdal (streek Salland) direct gelegen aan de Vecht. Dat het grootste dorp van het Vechtdal geen stadsrechten heeft, is gekomen door de nabijheid van het kasteel Rechteren. De natuur in de omge-

ving van Dalfsen is afwisselend met bos en heidevelden en vormt zo een uitstekende uitvalsbasis voor de vele fiets- en wandelexcursies.

Hemelvaartskamp 2018 werd een bijzonder kamp. Vele nieuwe gezichten maar ook oude bekenden verwelkomen wij op dit kamp. Dit is fijn omdat de beleving van het Hemelvaartskamp van de NVWC voorop staat boven de kennis van flora en fauna. Zij die het kunnen weten, delen hun kennis met plezier met de nieuwkomers. Dat maakt, ieder jaar weer, de sfeer op de NVWC-kampen zo uitermate uitzonderlijk. Een mooie erfenis van onze voorgangers.

Het kamp was dit jaar ook uitzonderlijk door haar deelnemers. De eerste deelnemers arriveerden de zondag ervoor om kwartier te maken. De laatste op vrijdagmiddag. Dit heeft alles te maken met de tijdsgeest. Er wordt steeds meer gewerkt, met variabele werktijden.

*Archemerberg, foto Vincent Post
Onder: 'koffie met appeltaart',
foto Marja Schuurman*

Veel excursies

Ook tijdens deze uitvoering van het Hemelvaartkamp kon een ruime keuze gemaakt worden uit vele excursies. Dit jaar waren Leo (van der Kooij), Johan (de Kruif) en Wim (Rubers) de mensen die zich bogen over de excursies. Een greep uit de mogelijkheden voor de komende dagen waren: de drie natuurlijke 'bergen', de Lemelerberg, Archemerberg of Besthmenerberg, een fietstocht naar landgoed Eerde of een tocht langs de uiterwaarden van de Vecht.

Onze keuze voor de eerste dag was gevallen op een fietsexcursie met als einddoel, het landgoed Eerde. Het landgoed ligt tussen de rivieren de Regge en de Vecht. Het kasteel met de gelijknamige naam is in het bezit van vereniging Natuurmonumenten. Van de camping naar het landgoed slingeren de wegen door vele gebieden met bos en heide. Eigenlijk geen wonder dat Dalfsen de groenste stad (eigenlijk dorp dus) van Europa wordt genoemd. Je bent al gauw in het Vechtdal één met de natuur.

De sfeer zat er goed in waardoor het een gezellige fietstocht werd. Eigenlijk gold het voor alle dagen dat de gezelligheid de boventoon voerde. Er werden voldoende 'verplichtte' koffiestops ingelast. Het was Ida (de Jongh) die het als haar taak had opgevat om de excursieleider op haar speciale wijze te waarschuwen wanneer het tijd werd voor koffie met appeltaart, zodat de groep door de excursieleider 'spontaan' naar het eerstvolgende terras werd geleid.

Door het mooie weer hadden de boszangers geen moeite zich te melden gedurende de hele tocht. Wat er allemaal gehoord en gezien werd is door Leo met grote zorg in de waarnemingslijsten genoteerd. Zie hiervoor elders in deze Hak-al.

Archemerberg

Op de tweede dag werd gekozen voor een fietsexcursie naar de Archemerberg. De Archemerberg is een 78 meter hoge stuwwal die ontstaan is in het Sallien, de voorlaatste ijstijd. Ten westen komen stuifzandgebieden voor. Deze zijn het gevolg van menselijke activiteiten. Die metershoge heuvel moest eerst door de fietsers beklommen worden.

Door verschillen in de (type)fietsen - velen hadden een fiets ter plekke

*Ook de gekraagde roodstaart werd gezien, foto Vincent Post
Onder: de gele hommelfvlieg (Laphria flava) op fietsbel, foto Ruud Post*

gehuurd - werd het voor menige deelnemer een hele kluit om de top te bereiken. Vanaf de top werd de tocht lopend via een bospad gestart naar het westelijke deel van de berg. Aldaar aangekomen kwam snel een gedachteswisseling op gang. Welke vogel zit daar nu toch? Het werd al gauw de bekende tweestrijd tussen de vogelaars onderling. Er was geen telescoop beschikbaar, deze zou al gauw helderheid hebben gegeven. Afstand was redelijk groot te noemen. Het licht was daarentegen wel perfect.

Wat zagen wij nu? Een roodborsttapuit of een kneu. Twee (tijdelijke) partijen. De kneu's waren in de meerderheid. De roodborsttapuit behoorlijk in de minderheid. Door het principe meeste stemmen gelden werd de kneu genoteerd. De foto van Vincent (Post) geeft meer inzicht over de vogel.

Op de weg terug naar de camping zijn er nog een paar kleine natuurgebieden bezocht. Als extra krent in de pap, een ontmoeting met de raaf. Een andere leuke ontmoeting betrof een insect. Deze rustte even uit op de fietsbel terwijl wij aan het wachten waren op enkele achterblijvers. Na het diner van de dag werd dit insect door velen op naam gebracht. Het bleek te gaan om een gele hommelfvlieg (*Laphria flava*).

Treffen met de trimclub

Dag drie werd een fietstocht langs de uiterwaarden van de Vecht. Via het dorp Dalfsen werd deze tocht gestart. In deze streek zijn veel goede fietspaden voor recreatie aangelegd. Ons gekozen fietspad bleek in bezit genomen te zijn door de lokale trimclub. Onvermijdelijk kwam het tot een treffen. Beide groepen recreanten claimden op hetzelfde moment dezelfde vierkante meter. Dit tot elkaars ergernis. De ergernis aan de kant van de NVWC was snel verdwenen door de

beleving van de natuur ter plekke. Er werd genoeg gezien en beleefd. Na de koffie werd bij een sluis zelfs een oeverloper genoteerd. De tocht werd voortgezet over een leuke en gevarieerde route. Het varieerde van bosrijk naar heideveld. Omdat wij die avond corvee hadden namen wij vroegtijdig afscheid van de groep en keerden om. Wij nuttigden onze meegenomen boter-

Oeverloper bij de sluis, foto Vincent Post

hammen bij de sluis van de oeverloper. Tijdens het nuttigen passeerde een plezierjacht de sluis. Het was bijna een tafereel van 'ontdek je plekje' om te zien hoe de sluiswachter het schudden van de sluis met de hand voltrok. Ruim op tijd arriveerden wij weer op het kamp om de voorbereidingen te treffen voor het kampdiner.

Smaakvolle diners

Ook dit jaar weer hebben de 'koks' met hun teams, zich behoorlijk uitgesloofd om smaakvolle diners op te dienen. Martin (Heerschop) met zijn club bracht een volle pastamaaltijd op tafel. Een dag later was het de beurt aan onze eigen import Hagenees Jan (Spellier) die

met zijn team een pittige curry met rijst serveerde. Voor de volgende avondmaaltijd werd door Hedy een uitstekende chili con carne bereid. De kampgangers hebben de maaltijden zeer kunnen waarderen. Wat ook zeer gewaardeerd werd zijn de custom mate koffers voor vorig jaar aangeschafte kookpitten. Op buitengewoon knappe wijze heeft Gerrit (van Utrecht) geassisteerd door Cees (van Appeldoorn) deze koffers gemaakt. Niet alleen hebben de koffers een beschermfunctie voor opslag en vervoer. De koffers kunnen worden uitgevouwen tot plateaus zodat er van de grond af, van een verhoging en stabiel gekookt kan worden. Namens de kampgangers: super bedankt mannen! 🍲

Nieuwe bekisting voor het kookgerei gemaakt door de kluswerkgroep, foto Ruud Post

Hemelvaartskamp een impressie

*Hemelvaartskamp
foto Johan de Kruif*

door Maartje van der Ploeg

Toen wij (Maartje en Ewoud) op de derde dag van het kamp aankwamen, werden we door heel veel mensen enthousiast welkom geheten. Er heerste een gezellige sfeer op het kamp. In de grote tent hingen grote vellen papier, waar veel waarnemingen van de afgelopen kampdagen op waren geschreven. Er was al veel gezien.

De waarnemingen waren opgeschreven per soortgroep. Een paar opvallende waarnemingen: grote gele kwikstaart, bonte vliegen-vanger, kleine poppenrover en kleine wespenboktor. Op het kampterrein zaten heel veel meikevers en 's avonds vlogen er laatvliegers en gewone dwergvleermuizen over/rond.

Elfenlampje

Het elfenlampje werd door veel deelnemers als iets heel bijzonders gezien. Het elfenlampje is gemaakt door een spin. De spin kruipt in een grashalm en maakt hierin een cocon. De spin loopt vervolgens langs de grashalm naar beneden, pakt een paar zandkorrels en klautert weer naar boven. Dan plakt hij de zandkorrels vast aan de cocon. Deze wordt hierdoor gecamoufleerd en valt weg tegen de achtergrond.

De ochtend- en avondcorveeploeg zorgde er iedere keer voor dat er voldoende eten en drinken klaarstond voor de deelnemers. Iedereen kwam één of twee keer aan de beurt. Fijn was dat er altijd wel vroege vogels of enthousiastelingen in de avond rondliepen die uit zichzelf wilden helpen, zelfs als ze geen 'dienst' hadden. Top!

*Elfenlampje
foto Maartje van der Ploeg*

Nachtvlinanders

Zaterdagavond werd een nachtvlinderexcursie georganiseerd door Jan Dirk en Ewoud. Ze hadden met zijn tweeën het laken en de opstelling opgezet. Er was een grote opkomst onder de deelnemers. Het duurde alleen wel even voordat de interessante soorten op het laken zaten. Al vrij snel zat het laken vol met honderden meikevers. Dit was erg gaaf om te zien, maar hierdoor kregen de vlinders nauwelijks kans om op het laken te landen. Kroonvogeltje, meriansborstel, witte tijger, purpermot, zilveren groenuil om een paar te noemen.

Op de laatste dag, na de gezamenlijke ontbijtmaaltijd, hielp iedereen mee om het terrein op te ruimen en was het tijd om de spullen in te pakken. In kleine groepjes gingen mensen nog op pad of keerden voldaan huiswaarts. Het was een geslaagd kamp, zeker voor herhaling vatbaar. 🐛

Libellen

Landschap Meeuwenveen

door Ewoud van der Ploeg

De omgeving van Dalfsen bestaat uit een grote diversiteit aan landschappen. Droge heide, vennen, stromende wateren, droge en natte graslanden, alles is in de buurt te vinden. Zo'n grote diversiteit aan landschappen, betekent meestal ook een grote diversiteit aan soorten, waaronder libellen. Het was dan ook een lastige keuze welk gebied we onder de loop zouden gaan nemen.

Op zaterdag 12 mei werd dit de Beneden Regge in de buurt van Lemele. Hier was het voorkomen van de beekrombout bekend, een soort die in de omgeving van Culemborg niet zomaar zal opduiken. De beekrombout was tot enkele tientallen jaren geleden een enorm zeldzame soort in Nederland. Met het verbeteren van de waterkwaliteit en positieve veranderingen in het beheer van diverse beken, is de beekrombout aan een flinke opmars bezig. Hij komt nu weer op diverse plaatsen in het oosten en zuiden van Nederland voor. Een erg leuke doelsoort, die we in deze tijd van het jaar zowel in het larvale, als het volwassen stadium konden aantreffen.

Huidjes

Bij aankomst aan de Beneden Regge bleek al snel dat de beekrombout hier bepaald niet meer zeldzaam was. Eén van de eerste libellen die werd gespot, bleek een vers uitgeslopen exemplaar van deze soort. Doel bereikt, terug naar het kampterrein om lekker uit te rusten, of...? Scheppen! Volwassen libellen zijn leuk, maar larven en huidjes zijn uiteraard veel leuker. Al op de eerste meters van de oever lagen de eerste huidjes voor het oprapen en ook het vangen van een larve van de beekrombout bleek geen grote kunst. Tja, wat moet je dan nog? De beekrombout was voldoende binnen getikt en iedereen heeft mooie foto's kunnen maken.

Naast de beekrombout werden aan de Beneden Regge nog enkele andere soorten waargenomen. Erg leuk was de waarneming van een handvol bruine korenbouten. Een minder algemene soort, die hier echter in best aardige aantallen rondvloog en uitsloot. Hetzelfde gold

Libellenlarve

Onbekende libel

*Beekrombout, inzet: uitsluitende beekrombout
foto Maartje van der Ploeg*

voor blauwe breedscheenjuffer, platbuik en lantaarntje. Erg fraai en in heel flinke aantallen aanwezig was de weidebeekjuffer; blauwe fladderars die inmiddels bijna ieder stromend water bevolken.

Vispassage

De Beneden Regge werd ter plaatse geblokkeerd door een stuw. Gelukkig is men zo wijs geweest om rond de stuw een vispassage aan te leggen. Echter, deze passage zag er erg verwaarloosd en in onbruik geraakt uit. Jammer, maar het voordeel hiervan van was wel dat er verschillende stilstaande poeltjes met een rijke watervegetatie waren ontstaan. Er vlogen weinig libellen rond, maar een paar halen met het schepnet wezen uit dat vooral de grote roodoogjuffer en de imposante grote keizerlibel hier als larve de muggenplaag goed in toom weten te houden.

Al met al een geslaagde excursie met een paar hele fraaie soorten en, ook niet onbelangrijk, een leuke uitbreiding voor de collectie larvenhuidjes!

Grote roodoogjuffer

Heidevelden

Zondag 13 mei hebben we een heel ander biotoop bezocht, namelijk de vochtige heidevelden van het Meeuwenven. Droge struikheidevelden werden hier afgewisseld door natte laagtes met hier en daar veenmos, zonnedauw en flinke pijpenstrootje pollen. De telescoop werd neergezet om vogels te spotten en de excursiegangers installeerden zich op een droog stukje grond midden tussen de heidevelden en vennen.

De vierklekken vlogen ons om de oren en nu en dan passeerde er een smaragdlibel, prachtig groen glanzend op deze zonnige dag. Waarom zou je ver lopen als de beesten ook gewoon op jou afkomen? Voor onze voeten lag een klein slenkje, waarin slangenwortel welig tierde. Dit bleek een prima plekje voor de watersnuffel en variabele waterjuffer en ook de vuurjuffer maakte hier zijn opwachting.

Een lekker dagje niks doen, leverde zodoende toch nog een paar mooie, maar geen heel spectaculaire waarnemingen op. Halverwege de middag werd het plots kouder en raakte het bewolkt. Er zou een flinke plons regen gaan vallen. Nog gauw even een vogeltje spotten en dan gauw terug naar de auto's! De libellenjacht zat erop.

Watersnuffel

Amfibieën

Foto Johan de Kruif

door Ewoud van der Ploeg

Deze soortgroep lijkt een beetje onderbelicht te zijn geraakt tijdens het kamp. Misschien heeft dit te maken met de plekken die zijn bezocht: droge heide, kruidenrijke graslanden en stromend water. En dat terwijl amfibieën het vooral moeten hebben van stilstaand water, liefst ook nog lekker rijk begroeid. Het aantal waarnemingen van amfibieën was erg beperkt.

De meeste kikkers lijken te zijn gevonden bij de vispassage langs de stuw in de Beneden Regge. Hier doken nog aardig wat exemplaren van de groene kikker (vermoedelijk bastaardkikker) heen en weer. Altijd lastig, dat groene-kikkercomplex, bestaand uit drie op elkaar lijkende soorten. Als je een groene kikker niet te pakken krijgt, is

het vaak lastig of zelfs onmogelijk om er met zekerheid een poelkikker, bastaardkikker of meerkikker van te maken. Meerkikkers zullen het overigens niet zijn geweest, die komen ter plaatse niet voor.

Tijdens het scheppen in de vispassage kwamen er tientallen, zo niet honderden larven van de gewone pad boven water. Deze soort lijkt het in de snel opwarmende, rijk begroeide bakken van de passage ook erg naar de zin te hebben.

De overige waarnemingen van amfibieën tijdens het kamp betroffen toevallige scores van enkele bruine kikkers. Bij een volgende editie van het kamp toch maar eens een extra focus leggen op deze leuke soortgroep!

Wegedoorn

Aantekeningen bij de lijst van waargenomen planten

door Leo van der Kooij

Het kampeerterrein lag midden in een bos. Het was een vrij oud gemengd bos met zomereik en grove dennen. Er zijn daar een paar leuke soorten waargenomen en genoteerd.

Aan de rand van sommige greppels vonden we dubbelloof, een bijzondere varensoort met twee verschillende bladvormen: groene bladeren die geen sporen dragen en bruine bladeren die alleen de sporen dragen. Op diverse plekken vonden we lelietjes van dalen en, nog verrassender, dalkruid. Deze laatstgenoemde heeft wel wat weg van de eerstgenoemde, maar is veel verfijnder en zeker veel minder algemeen. Op sommige plekken werden we verrast door de talrijke bloemen van de roze winterpostelein, een plant die je bij ons in de omgeving nooit zal tegenkomen, want het is een liefhebber van zandige bodems. Een andere plant die talrijk in de kruidlaag van het bos bloeide, was de rankende helm-bloem.

Weegbreefamilie

Tijdens de excursies werd onder meer hertschoornweegbree genoteerd. Ik ken deze weegbree alleen uit de kustduinen, maar hier stonden toch echt meerdere exemplaren. Ook vonden we enkele exemplaren van de ruige weegbree, ontegenzeggelijk de mooiste soort van de weegbreefamilie.

Aan de plantengroei was wel af te lezen dat het behoorlijk droog was geweest. Op open terrein tussen de heidestruiken bloeiden volop tormentil en muizenoor; allebei planten die goed tegen de droogte bestand zijn.

Hier en daar langs vochtige slootkanten bloeiden echte koekoeksbloemen en kleine pimpernel tussen veel algemenere, niet genoteerde soorten. Hier en daar was ook trilgras aanwezig.

Ook kwamen we enkele vennetjes tegen waar veenpluis en eenarig wollegras met hun leuke witte 'watjes' het meest opvielen.

Op de laatste dag van het kamp gingen enkele deelnemers naar het Meeuwenveen vlak bij Zuidwolde in het zuiden van Drenthe. Niet alleen werden daar bijzondere vogels waargenomen, maar ook jeneverbessen en op natte plekken wateraardbei en slangenwortel.

De soorten planten die tijdens de excursies zijn genoteerd, zijn samen-gevoegd in de waarnemingslijst. Planten die om een of ander reden opvielen of bijzonder waren heb ik in deze lijst vet genoteerd. 🐿

Veenpluis

Lijst van waargenomen planten en dieren tijdens het Hemelvaartskamp van de NVWC

10 t/m 13 mei 2018 te Dalfsen

Codes:

K = Kampeerterrain en directe omgeving

1 = donderdag 10 mei voor het eerst genoteerd tijdens excursies

2 = vrijdag 11 mei voor het eerst genoteerd tijdens excursies

3 = zaterdag 12 mei voor het eerst genoteerd tijdens excursies

4 = zondag 13 mei excursie Meeuwenveen, Reestdal Drenthe

*Planten die om een of ander reden opvielen of bijzonder waren in deze lijst **vet** genoteerd.*

Groentje, foto Vincent Post

Meikever,
foto Ruud Post

Klein geaderd witje

ZOOGDIEREN:

Haas

Diverse vleermuizen (*wegens ontbreken van een batdetector niet op naam kunnen brengen*)

VOGELS:

Blauwe reiger: 1-2

Boerenwaluw: 1-2

Bonte vliegenvanger: K-1-3

Boomkruiper: K-1

Ekster: 1-2

Fitis: 1-3-4

Fuut: 1

Geelgors: 1-4

Goudhaantje: 1

Grasmus: 1-4

Grauwe gans: 1

Grote bonte specht: K-1-2

Houtduif: 1-2

Huisemus: 1-2

Kauw: 1-2

Kievit: 1-2

Kleine karekiet: 1-2

Kleine mantelmeeuw: 1

Koekoek: 1-3-4

Koolmees: K-1-3-4

Meerkoet: 1-2

Merel: K-1-2

Nijlgans: 1-2

Ooievaar: 1-2-4

Raaf: 1-3

Rietgors: 1-4

Roodborst: K-1-3

Roodborsttapuit: 1

Scholekster: 1-3

Spreeuw: 1-2-4

Tijftjaf: K-1-2

Tuinfluit: 1-2

Vink: K-1-2-4

Winterkoning: K-1-2

Witte kwikstaart: 1-2

Zanglijster: K-1-2

Appelvink: K

Boomkruiper: K-

Boomleeuwerik: 2

Boompieper: 1-2-4

Bosrietzanger: 4

Buizerd: 2-4

Dodaars: 3

Fluiter: K-1-2

Gaai: 1-2

Gekraagde roodstaart: K-1-3

Gierzwaluw: 1-2

Glanskop: 2

Graspieper: 3

Grauwe klauwier: 4

Grauwe vliegenvanger: K

Groene specht: K

Groenling: K-1-2

Grote gele kwikstaart: 3

Grote lijster: K-2

Grote zilverreiger: 3

Heggenmus: K

Holenduif: K-2

Huiswaluw: 1-2

Kneu: 1-2-4

Knobbelzwaan: 1-2

Oeverloper: 3

Oeverzwaluw: 1

Pimpelmees: K-3

Putter: 3

Sperwer: 4

Spotvogel: 1

Staartmees: 2

Torenvalk: 2-4

Visdief: 3

Wielewaal: 1-4

Wilde eend: 2-4

Wulp: 2

Zwarte kraai: 1-2-4

Zwarte mees: 1-3

Zwarte specht: 1

Zwartkop: 1-2

AMFIBIEËN:

Bastaardkikker: 3

VISSEN:

Tiendornige stekelbaars: 3

Driedornige stekelbaars: 3

Kleine modderkruiper: 3

Zeelt (juv.): 3

INSECTEN: 1

Dagvlinders:

Citroenvlinder

Klein geaderd witje

Klein koolwitje

Bruin blauwtje

Landkaartje

Groentje

Bont zandoogje

Oranjetip

Hooibeestje

Dagpauwoogje

INSECTEN: 2

Nachtvlinders en micro's:

(Schijn)sparspanner (onzeker)

Blauwbandspanner (onzeker)

Bruine eenstaart

Eikendwergspanner

Geel beertje

Gerimpelde spanner

Grote wintervlinder (alleen veel rupsen)

Hagedoornvlinder

Hazelaaruil

Kroonvogeltje

Langsprietmot sp.

Lindeknotsvlinder

Marmerspanner

Melkwhite zomervlinder

Meriansborstel

Purpermot

Witte tijger

Zilveren groenuil

INSECTEN: 3

Libellen: imago's, larven en huidjes:

Azuurjuffer

Stuifzandgebieden Archermerberg
foto Vincent Post

Beekrombout
Blauwe breedscheenjuffer
Bruine korenbout
Gewone keizerlibel
Gewone oeverlibel (larve)
Glassnijder
Grote keizerlibel
Grote roodoogjuffer
Lantaarntje
Metaalglanslibel (larve)
Pantserjuffer
Platbuik
Rodoogjuffer
Smaragdlibel
Viervlek
Vroege glazenmaker
Vuurjuffer
Watersnuffel
Weidebeekjuffer

INSECTEN: 4

Kevers:

Kleine poppenrover
Bosmestkever
Meikever
Roodaarsknipitor
Soldaatje (sp)
Elzenhaantje
Kleine bloemenboktor
Zwartkopvuurkever
Zwartsoldaatje
Oranje aaskever
Kleine wespenboktor
Rozenkever
Lilioceris sp.

INSECTEN: 5

Wantsen:

Platte waterwants
Staafwants
Waterschorpioen
Bootsmannetje
Pyamawants
Mirus stiatius

INSECTEN: 6

Overige insecten:

Hoornaar
Roofvlieg *Laphria flava*
Slijkvlieg
Teek
Bloedcicade

OVERIGE GELEEDPOTIGEN:

Lantaarnspin *Agroeca brunnea*
(eiercocon, feënlampje)
Gevlekte Amerikaanse rivierkreeft

PLANTEN

Genoteerd tijdens het kamp van
donderdag 10 mei t/m
zondag 13 mei 2018

*Opmerking vooraf; alleen die
planten die opvielen en/of
bijzonder waren zijn genoteerd.
Het is dus zeker geen volledige lijst.*

Akkerhoornbloem
Amerikaanse vogelkers
Avondkoekoeksbloem
Barbarakruid
Blauwe bes (verwilderd)
Bosbes
Dagkoekoeksbloem
Dalkruid
Dopheide
Dubbeloof
Echte koekoeksbloem
Eenarig wollegras
Gele Iis
Gele morgenster
Gewone ereprijs
Gewone rolklaver
Gewone zandmuur
Heidespurrie
Hertshoornweegbree

Incarnaatklaver
Jeneverbes
Klein tasjeskruid
Kleine pimpernel
Krentenboompje
Lelietje der dalen
Lijsterbes
Look zonder look

Muizenootje
Pinksterbloem
Pluimzegge
Rankende helmbloem
Roze winterpostelein
Ruige weegbree
Ruwe berk
Salomonszegel
Schaduwgras
Schapenzuring
Slangenwortel
Snavelzegge
Struikheide
Tormentil
Trilgras
Veenbes
Veenpluis
Veldbies
Veldereprijs
Veldzuring
Vogelkers
Vogelmelk
Vuilboom
Wateraardbei
Waterdrieblad
Wede
Wegedoorn
Zilverhaver
Zompzegge

Paddenstoelen:
Bloedweizwam
Zwavelkop s.l.
Zwavelzwam

Paddenstoelen:

Bloedweizwam
Zwavelkop s.l.
Zwavelzwam

Hooibeestje

Langpootmug

Roofvlieg - *laphria flava*

Hemelvaartskamp

Dode arm van de Vecht

*Linksboven slangewortel,
waterplant uit de Aronskelkfamilie,
onderste foto is zonnedaauw,
hierboven dopheide en veenbes.
Foto's zijn gemaakt in vennetje bij
Ommen, Johan de Kruif*

Korte impressie van de vogelwaarnemingen

*Grote lijster
foto Vincent Post*

door Johan de Kruijf

Bij aankomst op het parkeerterrein van de camping liet zich daar een fluiters horen, die we vervolgens ook tijdens het kamp vooral daar gehoord hebben. We stonden op een mooi eigen terreintje tussen de bomen, waarbij veel vogelactiviteit. De zanglijster heeft ons gedurende het hele kamp uit de tent gezongen. Vanaf het terreintje werden enkele malen overvliegende appelvinken gespot.

De eerste dag maakten de meeste aanwezige vogelaars een fietstocht via het Vilsterse Veld naar het landgoed Eerde. Het Vilsterse Veld is een heideterrein, waar we onder meer raven, kneuen en veel gekraagde roodstaarten zagen. Landgoed Eerde bleek een prachtig gebied waar een wiewa werd waargenomen. Onderweg nog onder meer bonte vliegenvangers.

De tweede dag gingen we met een vrij grote groep per fiets richting Lemelerberg en de Archemerberg, twee uit het vlakke land oprijzende heuvels, ontstaan in de laatste ijstijd. In het gebied kun je prachtig wandelen, wat we dan ook gedaan hebben. In het terrein veel jeneverbessen. Een mooi afwisselend gebied met bossen en heides en regelmatig prachtige vergezichten. Gezien werden onder meer glanskop, boomleeuwrik en veel boompiepers. De terugweg kozen we voor een op de kaart mooi pad, wat een kilometerslange tocht door rul zand bleek. Hier maakte de kaartlezer geen vrienden.

De derde dag fietsten we langs de Vecht via Dalfsen richting Ommen en via Ommen uiteindelijk naar de vennetjes bij Besthmen. Onderweg was er een grote gele kwik en een overloper bij de stuw. De vennetjes bleek een mooi gebied met veel leuke plantjes en libellen. Op vogelgebied onder meer diverse dodaars en koekoek.

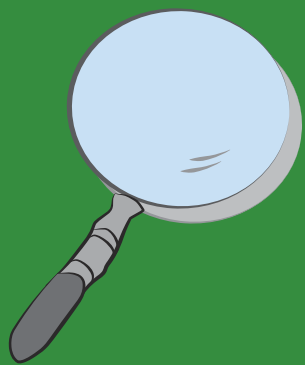
De laatste dag werd na het opbreken van het kamp met een aantal mensen nog een tocht gepland naar het Reestdal. Met in de verte een dreigend fors onweer, wat na afloop inderdaad flink losbarstte, hadden we tijdens de tocht toch mooi weer en bleek dit qua natuur wel het hoogtepunt van het kamp.

Een prachtig landschap met een aantal vennen en daardoor ook veel libellen. Je kan er prachtig wandelen. De grauwe klauwier liet zich tijdens de wandeling diverse malen prachtig zien. Hiernaast ook bosrietzanger. Beide vogels waren net terug in Nederland. Hierna ging iedereen weer richting Culemborg en keken we terug op een prachtig kamp. Gezien het enthousiasme van de groep zal dit zeker niet het laatste kamp geweest zijn. 🐦

*Gereed voor vertrek
foto Marja Schuurman*

De focus op ... de huisvesting deel 1

door Frans Waroux

Medio 1975 stond er een klein berichtje in de Culemborgse Courant dat enkele personen die in en rond Culemborg met de natuur bezig waren hier meer structuur aan wilden gaan geven en een Natuurclub wilden gaan oprichten.

Dat groepje natuurvorsers was namelijk fysiek al zo'n twee jaar in de weer om achterstallig onderhoud aan knotwilgen in het buitengebied rondom Culemborg te plegen. Wat voornamelijk bestond uit het snoeien van deze bomen en het daarna verbranden van het snoeihout. Ook volgde dit groepje personen met name het natuurbeleid van de gemeente Culemborg al kritisch. Om ook dit een officiële status te geven werd de 'Milieuwerkgroep Noord-West Betuwe' opgericht. Er werd besloten deze club naast de Natuurclub te laten opereren omdat men bang was dat er mogelijk wel eens problemen zouden kunnen ontstaan omdat niet iedereen in Culemborg echt blij was met deze 'kritische' Milieuwerkgroep.

Enkele mensen stelden voor dat alles op natuurgebied in en rond Culemborg onder één vlag gebundeld moest worden. Dan zou dat een betere uitstraling hebben naar de verschillende instanties. Echter, de Milieuwerkgroep ging op eigen titel verder maar er werd wel een Natuur- en Vogelwacht worden opgericht. Vandaar die uitnodiging in de krant.

De oprichting van de NVWC vond dus plaats in de Zandstraat 32A tijdens een informatieve bijeenkomst in de woning van Gerard van Zuylen. Waar niet geheel toevallig ook Johan de Kruij, net terug uit Afrika, op een kamer boven was ingetrokken. Aanjagers van deze club waren Arno Bos, toen werkzaam bij Staatsbosbeheer in Utrecht en Chris Kalden, student Diergeneeskunde in Utrecht. Er werd gesproken over doelstellingen, wat de kerntaken van de club zouden gaan worden en op welke doelgroep de club zich zou gaan richten.

De jeugd

Dat werd dus 'de jeugd', want wie de jeugd heeft, heeft de toekomst en daar moest de club het uiteindelijk toch van hebben. En juist deze insteek bleek een gouden greep te zijn geweest. Wij noemen hierbij onder meer Henkjan Kievit, Kars Veling (in die tijd

al vrijwel onafscheidelijke boezemvrienden), Berry Lucas, Paul van Veen, Marcel van de Tol, Guus Kompier, Ardy Noorman, jongelui die het op natuurgebied later allemaal uitstekend hebben gedaan. We zullen er ongetwijfeld best nog wel enkele zijn vergeten hierbij te noemen.

Er werden plannen gemaakt en er werd over een bestuursvorm gesproken. "Gewoon geen bestuur en ik zorg voor de financiën", zei Arno. "Als we geld nodig hebben vraag ik dat gewoon op de volgende bijeenkomst. Ik koop een schrift en noteer daarin wat ik ontvang en wat ik uitgeef. Meer hebben we voorlopig niet nodig. Wel moeten we een afspraak maken voor de volgende bijeenkomst en waar."

Explosieve groei

En daar diende zich het eerste probleem aan. Waar moest de volgende bijeenkomst plaats vinden. Natuurlijk bij iemand thuis. Er was dus wel een club opgericht met alleen een schrift voor de inkomsten en uitgaven maar zonder enige structuur. En de club groeide in ledental. Met name het aantal jeugdleden dat zich aanmeldde, groeide explosief. Er werd publiciteit gezocht en de Culemborgse Courant werd het medium bij uitstek waarin vrijwel wekelijks de activiteiten van de NVWC werden aangekondigd. Excursies met tussen de 20 en 30 jongelui waren geen uitzondering. De noodzaak diende zich aan om deze jongelui, want in het begin van de club waren er vrijwel uitsluitend jeugdleden, een onderkomen te bieden. Hier zou uitleg, voorlichting en informatie kunnen worden gegeven over wat er allemaal in en rond Culemborg te zien is en waar met name op gelet moet worden. Zo'n ruimte ontbeerde de club.

Het Kompas

Wel werd er nog steeds maandelijks bij iemand thuis vergaderd en werden plannen voor de toekomst gesmeed. En dan ineens kwam daar de oplossing. We konden een ruimte huren in Het Kompas in de Slotstraat. Een simpele kamer waar wat stoelen, een tafel en een afsluitbare kast konden staan. Er werd

besloten een huurovereenkomst te tekenen en vanaf dat moment beschikte de NVWC over een 'eigen ruimte'.

Na het tekenen van deze huurovereenkomst moest aansluitend worden besloten contributie te gaan heffen. Er kon niet meer worden volstaan met de kreet dat de kas leeg was en er gelapt moest worden. Er kwam enige structuur. Tien gulden per jaar voor een jeugdlid. En vijftien gulden voor een volwassene. Gevolg: ruim de helft van de jeugdleden liet het afweten maar er kwamen wel wat meer volwassenen de club versterken. Mensen die de club een goed hart toe droegen en door lid te worden dat daardoor lieten blijken. Er werden lezingen gehouden. Weliswaar niet in Het Kompas, dat was daar veel te klein voor maar in De Open Hof. Soms kwamen meer dan honderd belangstellenden op deze lezingen af. Soms ook in de Paulusschool, waar Leo van de Kooij als onderwijzer werkzaam was. De reden dat er zoveel belangstelling was, was de regelmatige publiciteit in met name de Culemborgse Courant. Alle lezingen en excursies werden aangekondigd. De NVWC ging aan naamsbekendheid bouwen.

Sociale Academie

Op enig tijdstip kregen we van Het Kompas te horen dat de huurovereenkomst niet kon worden verlengd. We moesten op zoek naar een ander onderkomen. Via, via, via kwamen we terecht in het voormalig zusterhuis van de Sociale Academie. Ook daar kreeg de club de beschikking over een flinke kamer, vergelijkbaar met die in Het Kompas. De club was intussen ook begonnen met het inrichten van een eigen bibliotheek. Er moest dus ook een grotere kast komen. Bovendien was daar de mogelijkheid om zelf koffie en thee te zetten. De club ging er aanvankelijk goed op vooruit. Bovendien kon je daar simpel je fiets kwijt wat in de Slotstraat nog wel eens voor problemen zorgde. En, een bijkomend geschenk voor de club: dat zusterhuis beschikte over een 'Soos'. Een ruimte

van de NVWC

waarin lezingen konden worden gehouden en waar ook een frisje en een biertje gedronken kon worden.

De jeugdgroep, vooral de iets oudere jeugd, kreeg in die tijd een geweldige groeispurt. De lezingen en het slot na de lezing werden druk bezocht en de NVWC werd zeker bij de jeugd een begrip. Daar moest je lid van zijn.

De soos, die inmiddels de naam 'Het Nonnetje' had gekregen vanwege de link met het zusterhuis, bleef een trekker van jewelste maar de ruimte waarin alle spullen van de club stonden, bleek te veel onderhevig aan vandalisme. Regelmatig ingegooide ruiten en vernielingen. Er moest worden uitgekeken naar wat anders. Luiden de spreekwoorden niet "Goede raad is duur" en "Komt tijd, komt raad"?

In de volgende Hak-al het vervolg van dit min of meer historische verhaal.

De foto boven is genomen tijdens de viering van het eerste lustrum.

De jeugdgroep had zich sterk ontwikkeld en verzorgde een cabaretvoorstelling.

We zien hier Heleen Bierman, Annerie van Asch, Joke Klumpers, HenkJan Kievit, Elly Kievit, Nico Middelkoop, Dave Schmidt, Berry Lucas op schoot bij Kars Veling, daarachter Lia Rietvink en daarachter een glimp van Wim Smits. Achter Paul van Veen tegen de muur Jan Rietvink (met bril), rechts met lang haar André de Jong, Winand van der Kooij zit tussen Kars en André en Dik(kie) Borgstein zit op de voorgrond.

Foto linksmiddelen Poort van de Sociale Academie, daarnaast de Slotstraat, onder de Zandstraat.

*Watervleermuis (links)
en baardvleermuis (rechts) in een ijskelder.*

Vleermuizen in het werkgebied van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg (deel 4 winter)

door Wiegert Steen

In de gematigde streken van het noordelijk halfrond, en dus ook in Nederland, komen alleen insectenetende vleermuizen voor. In de late herfst bouwen deze vleermuizen een vetreserve op. Deze reserve verbruiken ze in de koude winterperiode tijdens hun winterslaap, of 'lethargie', als het aanbod aan insecten klein is of ontbreekt.

Voor hun winterslaap zoeken ze koele, donkere ruimten op met hoge luchtvochtigheid, weinig tocht en weinig kans op verstoring.

De omgevingstemperatuur mag variëren tussen vlak onder 0 °C en ongeveer 8 °C. De soorten tonen daarbij verschillende voorkeur. In deze koele omgeving zetten ze hun lichaamsfuncties als het ware op een spaarstand. Hartslag- en ademhalingsfrequenties gaan omlaag. De stofwisseling vertraagt, zodat de lichaamstemperatuur kan zakken tot ongeveer de omgevingstemperatuur en het energieverbruik wordt geminimaliseerd. De lichaamstemperatuur moet daarbij altijd boven 0 °C blijven. Wordt de omgeving te koud of te warm, dan kost dat te veel energie. De vleermuis wordt dan wakker en moet een betere plek zoeken. Overigens zijn vleermuizen niet de hele winterslaaperperiode in diepe slaap. Ze worden enkele malen wakker, vliegen een stukje, zoeken een ander plekje, poetsen, drinken en paren soms. De ene soort of een deel van de populatie overwintert in verblijven met een stabiele temperatuur en slaapt steeds gedurende langere perioden. De andere soort of een ander deel van de populatie hangt op minder beschutte plekken of in kleine winterverblijven met sterke temperatuurschommelingen en is bij zacht weer met enige regelmaat wakker.

In de gematigde streken maken vleermuizen gedurende het jaar een cyclus door van functioneel zeer verschillende perioden (kraamperiode, paarperiode en overwinteringsperiode). Het moment waarop de ene periode overgaat in de andere is sterk afhankelijk van voedselaanbod en weersomstandigheden en daardoor zeer variabel.

In de gematigde streken van het noordelijk halfrond, en dus ook in Nederland, komen alleen insectenetende vleermuizen voor. In de late herfst bouwen deze vleermuizen een vetreserve op. Deze reserve verbruiken ze in de koude winterperiode tijdens hun winterslaap, of 'lethargie', als het aanbod aan insecten klein is of ontbreekt.

Vale vleermuizen in de ondergrondse gangenstelsels van Nietoperek in Polen.

Gewone grootoorvleermuis in een bunker en onderaan gewone dwergvleermuizen in een spouwmuur.

Actief seizoen		Inactief seizoen	
Kraamperiode		Paarperiode	Overwinteringsperiode
Voorjaar	Zomer	Herfst	Winter
De winterslaap van vleermuizen is voorbij, en de vrouwen verzamelen zich in kraamverblijfplaatsen. Over het algemeen verblijven de mannen van de meeste soorten apart. Voor sommige soorten begint ook de voortplantingsperiode, maar over het algemeen wordt er minder gepaard dan in herfst.	Vrouwen baren de jongen (meestal één) in kraamverblijfplaatsen. Tegen het einde van de zomer worden de jongen zelfstandiger en vallen de kraamverblijfplaatsen uiteen.	De voortplanting gebeurt voornamelijk in de herfst, waarbij verschillende strategieën gebruiken. Vleermuizen bouwen vetreserves op, als voorbereiding op de winterslaap.	De vleermuizen gaan in winterslaap vanwege tekort aan voedsel (insecten). Individuele dieren kunnen korte tijd uit winterslaap komen, bijvoorbeeld om naar een andere locatie te gaan, om te zoeken naar voedsel en drinken of te paren.

Tabel: jaarlijkse levenscyclus van vleermuizen in Nederland (Middelton et al, 2014)

Voor hun winterslaap zoeken ze koele, donkere ruimten op met hoge luchtvochtigheid, weinig tocht en weinig kans op verstoring. De omgevingstemperatuur mag variëren tussen vlak onder 0 °C en ongeveer 8 °C. De soorten tonen daarbij verschillende voorkeur. In deze koele omgeving zetten ze hun lichaamsfuncties als het ware op een spaarstand. Hartslag- en ademhalingsfrequenties gaan omlaag. De stofwisseling vertraagt, zodat de lichaamstemperatuur kan zakken tot ongeveer de omgevingstemperatuur en het energieverbruik wordt geminimaliseerd. De lichaamstemperatuur moet daarbij altijd boven 0 °C blijven. Wordt de omgeving te koud of te warm, dan kost dat te veel energie. De vleermuis wordt dan wakker en moet een betere plek zoeken. Overigens zijn vleermuizen niet de hele winterslaapproiode in diepe slaap. Ze worden enkele malen wakker, vliegen een stukje, zoeken een ander plekje, poetsen, drinken en paren soms. De ene soort of een deel van de populatie overwintert in verblijven met een stabiele temperatuur en slaapt steeds gedurende langere perioden. De andere soort of een ander deel van de populatie hangt op minder beschutte plekken of in kleine winterverblijven met sterke temperatuurschommelingen en is bij zacht weer met enige regelmaat wakker. In de gematigde streken maken vleermuizen gedurende het jaar een cyclus door van functioneel zeer verschillende perioden (kraamperiode, paarperiode en overwinteringsperiode). Het moment waarop de ene periode overgaat in de andere is sterk afhankelijk van voedselaanbod en weersomstandigheden en daardoor zeer variabel. 🦇

Jagen op sprinkhanen

door Maartje van der Ploeg

Jan Dirk Buizer ging op 1 september met een leuke groep jeugdigen op jacht naar deze leuke, springerige dieren.

De sprinkhanenexcursie is de voorgaande jaren drie keer eerder georganiseerd.

In 2018 troffen we de beste dag tot nu toe. Het bleef droog en toen we wat verder de uiterwaarden inliepen, kwam zelfs de zon tevoorschijn. Hadden we dit jaar geluk met het weer, helaas lieten de sprinkhanen het alsnog een beetje afweten. De grote groene sabelsprinkhaan en de ratelaar lieten zich vrij goed horen en de krassen liet zich nog even vangen, zodat we die goed konden bekijken.

De opkomst voor deze excursie was groot. Ondanks de schamele waarnemingen van sprinkhanen, hebben we heerlijk kunnen uitwaaien in het uiterwaardengebied. Naast de sprinkhanen waren tijdens de excursie vooral de paardenbijter en het bont zandoogje goede publiekstrekkingen.

De excursie werd afgesloten met een heerlijk pannenkoek, gebakken en gegeten in de Steenuil. 🐸

Spinnen in de Ronde Haven

tekst Winny Verdouw, foto's Gabriëlle van Appeldoorn

Spinnentijd!! Getsie Eng ?? Welnee. Spinnen vangen voor ons binnenshuis vliegen en muggen. Dus lekker laten hangen die webben. Op 13 oktober ging Annette van Berkel met ons mee, dus we hoefden nergens bang voor te zijn. Zij was namelijk gewapend met ... een plantenspuit!!

Al meteen in de Steenuil ontdekten we de eerste spinnen aan het plafond. Trapje er bij en bij het naderen van het spinnetje begon hij hevig te wiebelen. Dus moeilijk te pakken voor ons. De slimmerd. Daar hing dus de grote trilspeen. Met van die dunne pootjes. Eenmaal buiten is het webben zoeken. Annette spuit er dan met de plantenspuit op en dan kan je het web heel mooi zien, zoals je in de vroege morgen de webben ook zo mooi kan zien in de dauw. Een week eerder vonden we hele dikke kruisspinnen in hun prachtige webben. De kruisspin maakt echt wel een heel mooi web. Raakt het web beschadigd dan eet de spin zijn oude web op en maakt in een paar uur weer een mooi nieuw web in de vorm van een wiel. Vanuit het centrum van het web maakt de spin een lange signaaldraad naar een deel van de plant waar hij zich verscholen houdt. Vliegt er een beestje in het web dan komt de spin onmiddellijk tevoorschijn. Hij bijt de prooi met een giftige beet dood en slurpt hem leeg. De prooi blijft in de kleverige draden vastzitten. De signaaldraden kleven niet. De spin kan er snel over heen rennen. Soms spint hij de prooi in om te bewaren. De spindraden komen uit de vier spintepels.

Bokshandschoentjes

Alles wat een spin ziet bewegen is voor de spin een prooi. Voor de mannetjesspin een riskante onderneming wanneer hij een vrouwtje wil benaderen om zijn spermapakketje af te geven. Dat moet hij vaak met de dood bekopen. Het mannetje heeft twee bokshandschoentjes naast zijn kaken zitten waarmee hij zijn sperma overbrengt. We vonden ook de mooie gele marmerspin met een wat slordiger web. Maar wel familie van de kruisspin. Het wielweb waar een taartpunt uit ontbrak, is van de venstersectorspin. Hij spint niet rond maar heen en weer. Leuk dat iemand hem vond.

De witte spin in een vrij los geweven web met lange poten naar voren en naar achteren. Dat is de strekspin. Hij maakt zich lang en dun. Zo houdt hij zich schuil achter een tak tot er een vlieg in zijn web komt. Naast wielvormige webben zijn er ook spinnen die een soort matrasje spinnen. Enkele lagen dik. De insecten struikelen over dit web en ja hoor spin grijpt meteen in. Ik heb in mijn auto altijd een paar spinnen die een soort trechtertjes spinnen. En ook aan komen rennen als er een domoor in het gaatje valt.

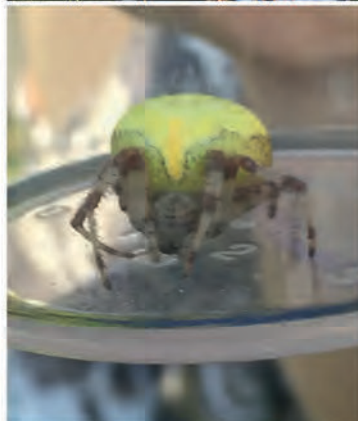
Springspinnen en wolfsspinnen maken geen web. Zij hebben hele goede ogen. Een stuk of vier en zij rennen gewoon achter hun prooi aan.

Eieren vind je soms in het randje van het raam helemaal ingesponnen. En dan opeens komen er heel veel piepkleine spinnetjes tevoorschijn.

Wat hebben we gezien?

Annette heeft ons heel veel verteld en uitgelegd. Wat hebben we allemaal gezien?

Een grote trilspeen, herfstspinnen, een hooiwagen, een wolfspin, een strekspin, een marmerspin, een hangmatweb van een herfstspin, jonge wolfsspinnen, een web van een trechterspin, een web van een venstersectorspin dat aan de bovenkant een sector heeft zonder kleefdraden en in een knotwilg een web van een platte wielwebspin, een nachtspeen die in de schemering midden in het web zit. 🕷️

Boven marmerspin vrouwtje en hangmatweb herfstspin. Onder grote trilspeen aan plafond en daaronder jonge wolfsspinnen. Rechtsonder Annette legt uit!

Waar komt die naam vandaan?

Voor de liefhebbers van Asterix en Obelix: de morinelplevier

door Ellen Geleedst
foto's Paul van Veen

Vaak probeer ik in deze rubriek een vogel, plant of insect centraal te stellen die we in het werkgebied van de NVWC tegen kunnen komen. Maar bij mijn speurtocht naar weer een interessant verhaal, stuitte ik op de morinelplevier. Bij die naam hoort zo'n verrassende verklaring, dat ik u die niet wilde onthouden. Daarnaast is het nog een erg mooie vogel ook, met een interessante levenswijze. Daarom: de morinelplevier.

De morinelplevier komt zoals gezegd niet voor in ons werkgebied, maar toch heb ik hem enkele keren gezien. En er daarnaast nog heel veel keren naar gezocht. Voor Nederland is het een doortrekker, tussen het broedgebied in het Hoge Noorden en het overwinteringsgebied, veelal in het noorden van Afrika, rond de Middellandse Zee. Het leuke is, dat er vaste plekken bekend zijn waar ze een regelmatig geziene gast zijn in het voorjaar. En nog leuker: mijn echtgenoot weet een paar van die plekken te vinden op Texel en in het Lauwersmeergebied. Laten dat nu de gebieden zijn waar we doorgaans in de meivakantie proberen naartoe te gaan voor een vakantie.

Telescopenwerk

Op Texel is zo'n bekende plek aan de noord-oostkant van het eiland, in de akkers achter de boerderij met de naam 'Bern'. En ook wel op andere akkers langs de Oorsprongweg. Daar zijn we talloze keren langzaam in de auto langsgereiden in de hoop een glimp op te vangen van een paar morinellen. Soms wel erg ver weg, zeg maar echt telescopenwerk. Maar ook wel eens zo dichtbij dat ze in ieder geval door een verrekijker goed te bekijken waren. En mooi zijn ze!

Met die opvallende oogstreep en die prachtige bruintinten zijn ze het bewijs dat bruin bij een vogel niet saai hoeft te zijn. Aan de Westkant van het Lauwersmeer heb je de Bantpolder, ook bij vogelaars wel bekend. Daar heb je ook in de akkers kans op morinellen. De mooiste in mijn leven heb ik daar gezien (zie ook de foto's bij dit artikel, van Paul).

Hoewel het lijkt of ze op bekende plekken goed te zien zijn in de juiste tijd van het jaar, is het toch niet zo makkelijk als het lijkt. Ze zijn namelijk erg goed in verstoppertje spelen, ook al zitten ze dan op een kale akker. Dit in tegenstelling tot wat de Engelse en Franse naam doen vermoeden, daarover straks meer.

Pechvogel

De Engelse naam van de morinelplevier is 'dotterel', wat zo veel betekent als een 'dom, saai persoon'. De Franse naam is 'pluvier guignard', hetgeen 'pechvogel' betekent. Niet echt lovende namen voor zo'n fraaie vogel. Maar die namen hebben dan ook niet zoveel met het uiterlijk te maken als wel met het gedrag van de vogel. Er wordt namelijk beweerd dat morinellen eenvoudig te benaderen en te vangen zijn. Die ervaring heb ik niet; ze zijn best lastig te

vinden en zodra je in de buurt komt, zijn ze zo weer wat verderop gevlogen. Maar waarschijnlijk duidt de naam meer op het broedgedrag. Morinelleplevieren maken een zeer eenvoudig nest op de grond, feitelijk een kuilje met een paar plantenrestjes op een hoopje. Een broedende morinelle schijnt eenvoudig te benaderen te zijn. Er zijn zelfs verhalen bekend van morinellen die met nest en al opgetild werden en gewoon bleven zitten. Ja, dat is misschien wel een beetje dom...

Mannetjes

Ooit zei onze koningin dat ook al, over haar aanstaande. En het grappige is: een broedende morinelleplevier is altijd een mannetje. Het betreft een wel heel geëmancipeerde vogelsoort. Het zijn de vrouwtjes die de mannetjes het hof maken. Het mannetje maakt het nestje. De natuur vereist wel dat het de vrouwtjes zijn die de eieren leggen, maar dan zijn zij verdwenen. Het is wederom het mannetje dat de broedzorg heeft en voor de jongen zorgt. Pechvogel... Gelukkig kunnen de jongen al direct het nest verlaten en zijn ze al na een maand in staat voor zichzelf te zorgen. En ach, wat heet een pechvogel. De mannetjes zien dan toch mooi de geboorte en de eerste

stapjes van hun kroost. Dat zou je toch voor geen goud willen missen? Misschien zijn de vrouwtjes de echte pechvogels.

Héél Gallië?

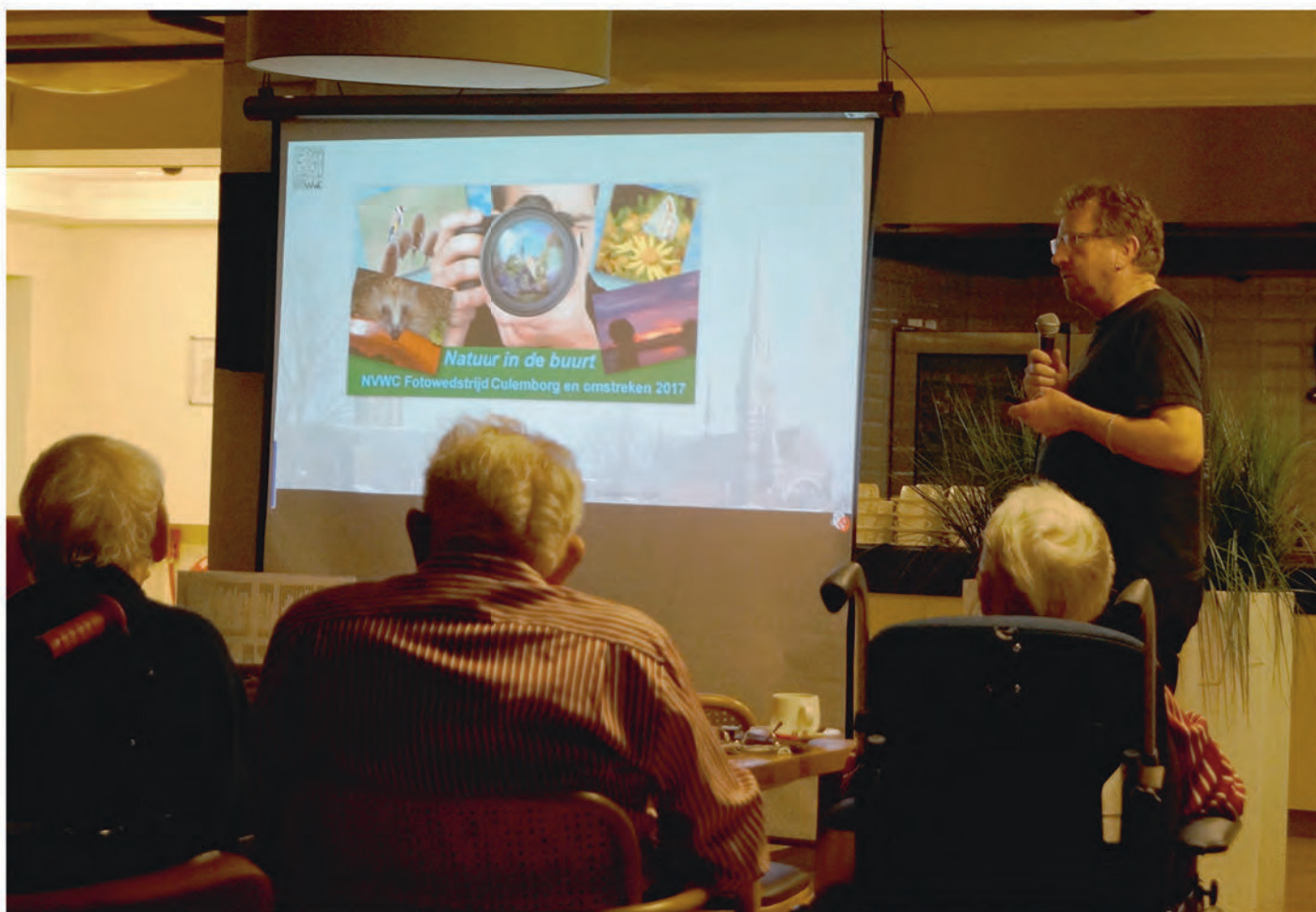
Maar waar komt toch dat 'morinelle' in de Nederlandse naam vandaan? Ja, uit de wetenschappelijke naam (*Charadrius morinellus*), maar waarom 'morinelle'? Zo'n 2000 jaar geleden leefde er in het grote Romeinse rijk een opstandige stam, die geschat wordt op zo'n 80.000 mensen. We kennen hen als de Morini. Of we kennen hen niet; ik had er eerlijk gezegd nog nooit van gehoord. Maar ze leefden in het gebied langs de kust van wat wij nu kennen als België en Noord-Frankrijk, rond o.a. Cap Gris-Nez (waar we als NVWC ooit in 1996 een legendarisch verregend Hemelvaartskamp hebben proberen te houden). Centrale stad was Portus Itus, op de plaats waar nu Boulogne ligt (en waar we om op te warmen en droog te worden tijdens dat legendarische kamp een groot zeeaquarium hebben bezocht). Deze stam heeft meegevochten met de Galliërs en andere Germaanse stammen tegen Julius Caesar onder leiding van de beroemde leider Vercingetorix, onder meer bij de slag om Alesia. Hé, dat verhaal moet

lezers van Astrix en Obelix bekend in de oren klinken. Begint niet ieder stripalbum van deze helden met de tekst: "Zo'n 2000 jaar geleden was heel Gallië bezet door soldaten van Caesar. Héél Gallië? Nee, een kleine nederzetting bleef moedig weerstand bieden." Zoiets waren deze Morini dus ook. Hun wat moerasachtige maar toch boomrijke gebied leende zich uitstekend voor een guerrillacorlog. Daardoor maakt Caesar ook melding van dit volk en schat hen op zo'n 500.000 man (heel wat meer dan in werkelijkheid). Zullen ze leuk gevonden hebben, die Morini.

Uit dit gebied dachten de mensen in onze streek dat de morinelleplevieren kwamen. In werkelijkheid vlogen ze dus nog heel wat verder zuidwaarts, maar de omgeving rond Boulogne was eveneens een pleisterplaats voor ze, onderweg naar de noordelijke broedgebieden. Een begrijpelijke vergissing, dus. En het levert ons een interessant verhaal op. Zo kun je door een vogelnaam opeens de Romeinse geschiedenis indui- ken. En de stripboeken.

Nu duurt het nog wel een paar maanden voor we buiten weer op zoek kunnen naar morinellen, dus ik denk dat ik nog eens even Asterixje ga lezen.

Winnende foto's Natuur in de buurt naar Kulenburg

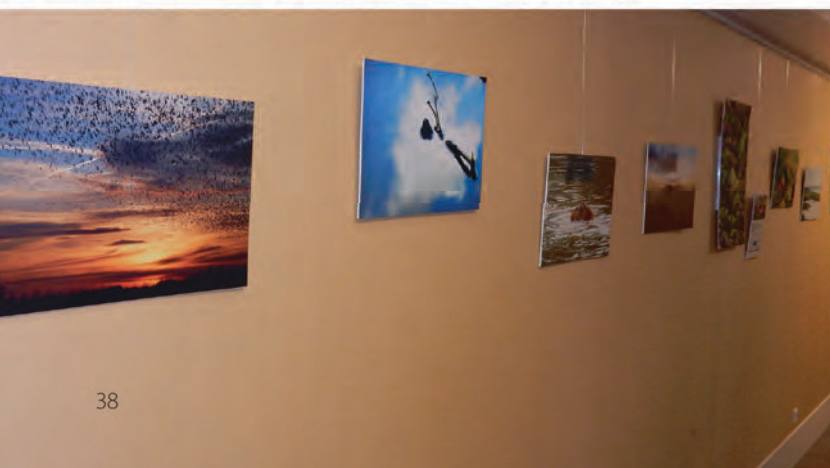
door Gabriëlle van Appeldoorn
foto's Gijs Briene

Van 1 april tot 1 oktober 2017 hield de NVWC een fotowedstrijd met als thema: Natuur in de buurt. Een fotowedstrijd om het grote publiek kennis te laten maken met de schoonheid van de Culemborgse natuur en het landschap. Na de prijsuitreiking in november was er een reizende fototentoonstelling met alle winnende foto's die eindigde in De Steenuil.

Gijs Briene, winnaar van de tweede prijs in twee categorieën in de fotowedstrijd vroeg zich af wat er nu verder met de foto's zou gebeuren. Anders had hij nog wel een idee over een mooie bestemming. Na overleg met het bestuur is besloten hieraan gevolg te geven en hebben de winnende foto's een mooie plek gekregen in zorgcentrum Kulenburg.

Medewerkers van de Kulenburg en leden van de NVWC zorgden met elkaar dat de foto's netjes opgehangen werden op de tweede verdieping van het zorgcentrum. Kars hield aansluitend voor de verzamelde bewoners een presentatie over de natuur in en rond Culemborg aan de hand van de ingezonden foto's van de wedstrijd.

"Ze hangen er heel netjes bij en heb al verschillende positieve reacties van bewoners en personeel mogen ontvangen, ze zijn er echt blij mee", aldus Gijs. 🐾

COLOFON

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
41 01 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
www.facebook.com/nvwculemborg
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ANBI

(Algemeen Nut Beogende Instelling)

De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het
belastbaar inkomen.

REDACTIE

Eindredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving:
Eric van Grieken
Foto's: hakalopmaak@nvwc.nl

DRUK

Stichting MEO, Alkmaar
Oplage: 350 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

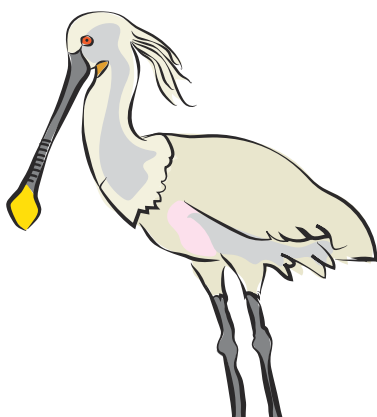
Loes Plaisier 0345 - 519 847
Distributie:
Ans van den Berg,
Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Gelleven,
Gerdt Greve, Nelly Hofman,
Yvonne Jakobs-Lommers,
Jandirk Kievit, Leo van de Kooij,
Annemarie Roelink, Wim en Carla Rubers,
Harry van de Warenburg, Frans Waroux

FOTO'S

Cover: gewone grootoorvleermuis,
foto Wiegert Steen.
Achterzijde: trektelpost (zie Oortdeel p. 2),
foto Berry Lucas

ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

ADRESSEN EN INFO

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te
mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Ruud Post

0345 - 501 929

Han Sloots

0345 - 518 716

Sarie Buijze

0345 - 522 152

VERTROUWENSPERSOON

Kees van de Vate
c.vd.vate@hetnet.nl
Telefoon: 0345 - 535257

INSECTENWERKGROEP

Karin Verspui
0345 - 574 123
insectencoor@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Winy Verdouw
0345 - 517 993
06 - 40 80 52 08
jeugdcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
0345 - 514 358
knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Cees van Appeldoorn
Gerrit van Utrecht
nestkastcoor@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

Leo van der Kooij
0345 - 515 450
plantencoor@nvwc.nl

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 51 14 86 42
vogelcoor@nvwc.nl

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierencoor@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl
Ewoud van de Ploeg
Agrius_convolvuli@hotmail.com
Maartje Peeters
peetmaartje@hotmail.com

Wil je je inzetten als vrijwilliger?

Neem contact op met de coördinator van één
van de werkgroepen!

Draag je de Natuur- en Vogelwacht ook een warm hart toe? Word dan lid!

Het lidmaatschap voor het eerste gezinslid
kost €25 per jaar, andere gezinsleden betalen
€10 euro per jaar.

Wat krijg je voor je bijdrage?

Viermaal per jaar het clubblad 'Hak-al'
Aankondigingen van alle activiteiten via de
maandelijkse e-mailnieuwsbrief Tsjiepl!
Mogelijkheid om deel te nemen aan alle
activiteiten. Stemrechten, je kunt dus
meebeslissen over het beleid van de NVWC.

Donateurs

Organisaties of personen die de NVWC willen
steunen, zijn van harte welkom als donateur.
De minimale jaarlijkse donatie is €25.
Donateurs ontvangen éénmaal per jaar
de editie van het clubblad met het

inhoudelijk en financieel jaarverslag.

Wil je lid of donateur worden, download dan
het aanmeldingsformulier op onze website:
www.nvwc.nl, vul dit in en verzend dit digitaal
naar ledenadmin@nvwc.nl. Per post kan
natuurlijk ook, naar: Steenovenslaan 20, 4101
AM Culemborg.

Lidmaatschap en contributie

Nieuwe leden, adreswijzigingen en
overige veranderingen in lidmaatschap
kunnen worden doorgegeven via e-mail aan:
ledenadmin@nvwc.nl
Of via het postadres van 'De Steenuil' t.a.v.
ledenadministratie.

Opzegging uiterlijk één maand voor het einde van het verenigingsjaar

Inning van de contributie geschiedt liefst
via automatische incasso. Download het
incassoformulier, scan het ingevulde en
ondertekende formulier en verzend het naar
ledenadmin@nvwc.nl.

Agenda NVWC

Januari

- 02 Nieuwjaarsbijeenkomst
- 12 Jeugdactiviteit
- 12 Knotten
- 16 Lezing
- 24 Bestuursvergadering

Februari

- 02 Vogels in de buurt, excursie
- 02 Jeugdactiviteit (of 16/2)
- 09 Knotten
- 17 Kopij Hak-al en jaarverslagen
- 20 Lezing
- 28 Bestuursvergadering

Maart

- 02 Vogels in de buurt, excursie
- 02 Knotten (reserve)
- 05 NME Natuurfeestdag
- 07 NME Natuurfeestdag
- 16 Jeugdactiviteit
- 20 Lezing
- 28 Bestuursvergadering

April

- 03 Jaarvergadering
- 06 Vogels in de buurt, excursie
- 13 Jeugdactiviteit
- 17 Lezing
- 25 Bestuursvergadering

Deadline inleveren kopij Hak-al 2019-1: 17 februari 2019